

EFNISYFIRLIT

1	ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD	2
2	MÁLSMÉÐFERÐ	2
2.1	Hlutverk óbyggðanefndar	2
2.2	Vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), tekið til umfjöllunar.....	2
2.3	Lýstar kröfur og kynning	3
2.4	Mál nr. 5/2008, Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár, ásamt Hofsjökli	4
3	KRÖFUGERÐ	6
3.1	Kröfur íslenska ríkisins	6
3.2	Kröfur Húnavatnshrepps og Sveitarfélagsins Skagafjarðar vegna Eyvindarstaðaheiðar og Hrauna	6
4	GÖGN OG GAGNAÖFLUN	8
4.1	Inngangur	8
4.2	Rannsóknarskylda óbyggðanefndar	8
4.3	Vettvangsferð	9
4.4	Skýrslutökur	9
5	SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA	10
5.1	Landnám og saga	10
5.2	Sýslumörk	11
5.3	Afréttir og afréttarnot	12
5.3.1	Almennt.....	12
5.3.2	Eyvindarstaðaheiði.....	14
6	NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR	38
6.1	Efnisskipan og sameiginleg atriði	38
6.1.1	Almennar niðurstöður óbyggðanefndar	38
6.1.2	Dómafordæmi í þjóðlendumálum	38
6.2	Landnám	39
6.3	Eyvindarstaðaheiði og Hraunin.....	39
6.3.1	Inngangur	39
6.3.2	Sjónarmið aðila	40
6.3.3	Niðurstaða	42
6.4	Hofsjökull	56
6.5	Um málskostnað.....	57
7	ÚRSKURÐARORÐ	59

VIÐAUKI

Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

FYLGISKJÖL

I. Kort

II. Aðila- og eigendaskrá

III. Skjalaskrá

1 ÚRLAUSNAREFNI, SKIPAN OG AÐILD

Föstudaginn 19. júní 2009 er tekið fyrir mál nr. 5/2008, Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár ásamt Hofsjökli, og í því kveðinn upp svohljóðandi

ÚRSKURÐUR

Úrskurð þennan kveða upp Karl Axelsson, formaður óbyggðanefndar, og nefndarmennirnir Benedikt Bogason og Hulda Árnadóttir.

Aðilar málsins eru:¹

Fjármálaráðherra f.h. íslenska ríkisins vegna þjóðlendu.

(Andri Árnason hrl.)

Húnavatnshreppur og Sveitarfélagið Skagafjörður vegna Eyvindarstaðaheiðar og Hrauna.

(Ólafur Björnsson hrl.)

2 MÁLSMEÐFERÐ

2.1 Hlutverk óbyggðanefndar

Hinn 1. júlí 1998 tóku gildi lög um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998, sbr. einnig lög um breytingar á þeim, nr. 65/2000, 7/2005 og 19/2006. Löggin kveða á um að starfa skuli óbyggðanefnd sem hafi með höndum eftirfarandi hlutverk, skv. 7. gr.:

- a) Að kanna og skera úr um hvaða land telst til þjóðlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda.
- b) Að skera úr um mörk þess hluta þjóðlendu sem nýttur er sem afréttur.
- c) Að úrskurða um eignarréttindi innan þjóðlendna.

Af ákvæði 7. gr. leiðir að gildistaka þjóðlendulaga, nr. 58/1998, og úrskurðir óbyggðanefndar, fela ekki í sér afstöðu til réttinda einstakra aðila yfir eignarlandi eða hver séu mörk milli eignarlanda og leiða ekki til neinna breytinga þar á.

2.2 Vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), tekið til umfjöllunar

Með bréfi, dagsettu 29. mars 2007, tilkynnti óbyggðanefnd fjármálaráðherra þá ákvörðun sína að taka til umfjöllunar tiltekið landsvæði á vestanverðu Norðurlandi, sbr. 8., 11. og 1. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Landsvæði þetta, hið sjöunda í röðinni hjá óbyggðanefnd, var Eyjafjarðarsýsla öll, Skagafjarðarsýsla öll og Austur-Húnavatnssýsla austan Blöndu, auk Hofsjökuls. Í bréfi óbyggðanefndar til fjármálaráðherra, dags. 3. október 2007, var vísað til nýlegra

¹ Sjá nánar í aðilaskrá (fylgiskjal II).

dóma og úrskurða og þeirri fyrirspurn komið á framfæri hvort kröfugerð ríkisins myndi að meira eða minna leyti byggja á sambærilegum málsgrundvelli og í tilvikum Esju og Smjörfjalla. Væri það mat fjármálaráðherra taldi óbyggðanefnd óhjákvæmilegt að fresta umfjöllun um viðkomandi hluta af svæði 7 þar til umrædd afstaða dómstóla lægi fyrir. Í kjölfarið var þess farið á leit fyrir hönd fjármálaráðherra að umfjöllun um svæði 7 yrði skipt þannig að einungis syðri hluti svæðisins yrði til meðferðar nú. Óbyggðanefnd féllst á þessa beiðni fjármálaráðherra með bréfi, dags. 28. desember 2007. Landsvæði það sem til umfjöllunar er eftir þessa breytingu er nefnt vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A). Nyrðri hluti hins upphaflega svæðis nefnist nú vestanvert Norðurland, nyrðri hluti (7B).

Landsvæðið vestanvert Norðurland, syðri hluti (7A), afmarkast svo: Norðurmörk fylgja norðurmörkum fyrrum Bólstaðarhlíðarhrepps og Seyluhrepps, Norðurá og Norðurárdal, Öxnadalshéiði og Öxnadalsá þar til hún fellur í Hörgá og Hörgá til ósa. Austurmörk miðast við Fnjóská frá ósum þar til hún sker sveitarfélagamörk Eyjafjarðarsveitar að austan. Þeim mörkum er fylgt til suðurs í Fjórðungakvísl. Suðurmörk fylgja suðurmörkum Eyjafjarðarsveitar og suðurjaðri Hofsjökuls, þar sem jafnframt eru norðurmörk svæða 1 og 3 hjá óbyggðanefnd. Vesturmörk miðast við Blöndu, frá norðurmörkum fyrrum Bólstaðarhlíðarhrepps til upptaka í Blöndujökli í Hofsjökli.

Fjármálaráðherra var upphaflega veittur frestur til 31. desember 2007 til að lýsa kröfum um þjóðlendur á þessu svæði, væri um slíkar kröfur að ræða. Sýslumönnum og fyrirsvarsmönnum viðkomandi sveitarfélaga, þ.e. Húnavatnshrepps, Blönduósbæjar, Sveitarfélagsins Skagastrandar, Skagabyggðar, Sveitarfélagsins Skagafjarðar, Akrahrepps, Fjallabyggðar, Dalvíkurbyggðar, Arnarneshrepps, Hörgárbyggðar, Akureyrarkaupstaðar, Eyjafjarðarsveitar, Svalbarðsstrandarhrepps, Grýtubakkahrepps og Þingeyjarsveitar, var tilkynnt um ákvörðun óbyggðanefndar og gerð grein fyrir framhaldinu.

Kröfulýsingarfrestur fjármálaráðherra var fyrst framlengdur til 28. febrúar 2008 og síðar til 14. mars sama árs og með því orðið við rökstuddri beiðni ráðuneytisins.

2.3 Lýstar kröfur og kynning

Kröfulýsingar fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins um þjóðlendur á vestanverðu Norðurlandi, syðri hluta, bárust 14. mars 2008. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um málsmeðferð á framangreindu svæði og útdrátt úr kröfum ríkisins, ásamt uppdretti, í Lögbirtingablaðinu 28. mars 2008, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998. Í apríl 2008 barst óbyggðanefnd leiðrétting fjármálaráðherra á þeirri afmörkun umfjöllunarsvæðis sem fram kom í kröfulýsingunni 14. mars en þjóðlendukröfusvæðið stóð óbreytt. Tilkynning um hina leiðréttu afmörkun var birt í Lögbirtingarblaðinu 30. apríl 2008. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því

landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 30. júní 2008. Þá kom fram að yfirlýsingu um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998.

Kröfur fjármálaráðherra voru gerðar aðgengilegar almenningi á skrifstofum sýslumanna á Sauðárkróki, Blönduósi, Húsavík og Akureyri, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og heimasíðu óbyggðanefndar. Þá var málið kynnt í fjölmiðlum.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögboðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdráttur lágu frammi á skrifstofum sýslumanna á Húsavík (aðeins mál nr. 1/2008), Sauðárkróki, Blönduósi og á Akureyri, frá 18. júlí til og með 18. ágúst 2008, sbr. 12. gr. laga nr. 58/1998. Athugasemdafrestur var til 25. ágúst 2008. Framangreind kynningargögn voru jafnframt aðgengileg á skrifstofum viðkomandi sveitarfélaga, skrifstofu óbyggðanefndar og heimasíðu óbyggðanefndar. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemdafrests.

Fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins lagði fram kröfulýsingar um þjóðlendur á svæðinu í tveimur hlutum og þrjár kröfulýsingar vegna jarðeigna ríkisins. Á móti bárust 107 kröfulýsingar ýmissa aðila, sem sumar sköruðust eða náðu til fleiri en eins landsvæðis.

2.4 Mál nr. 5/2008, Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár, ásamt Hofsjökli

Þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins var skipt niður í fimm mál, þ.e. mál nr. 1/2008, Eyjafjarðarsveit austan Eyjafjarðarár ásamt vestanverðum Bleiksmýrardal; mál nr. 2/2008, Eyjafjarðarsveit vestan Eyjafjarðarár; mál nr. 3/2008, Hörgárbyggð austan Öxnadalsár; mál nr. 4/2008, Skagafjörður austan Vestari-Jökulsár, og mál nr. 5/2008, Húnavatnshreppur austan Blöndu og Skagafjörður vestan Vestari-Jökulsár, ásamt Hofsjökli.

Mál nr. 5/2008 var fyrst tekið fyrir á fundi óbyggðanefndar og forsvarsmanna málsaðila 25. ágúst 2008. Gerð var grein fyrir því að óbyggðanefnd skipuðu í málinu þeir Karl Axelsson, formaður, Benedikt Bogason og Hulda Árnadóttir. Gefið var færi á athugasemdum en engar slíkar komu fram. Lögð voru fram skjöl málsins ásamt skjalaskrá og upplýst um ýmis atriði varðandi gagnaöflun nefndarinnar. Skorað var á lögmenn að fara yfir umrædd atriði af sinni hálfu og gera hið fyrsta athugasemdir ef þeir teldu ástæðu til. Einnig var lögð fram greinargerð af hálfu íslenska ríkisins. Þá var vakin athygli á þinglýsingu athugasemdar um yfirstandandi þjóðlendumál á jarðir á ágreiningssvæði, skv. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998, og óskað eftir að lögmenn gerðu umbjóðendum sínum grein fyrir því atriði. Einnig var óskað eftir því að lögmenn skiluðu umboðum hið fyrsta og gerð grein fyrir mikilvægi þess að lögmenn og óbyggðanefnd ynnu saman að því að þeir sem hagsmuna ættu að gæta gerðust aðilar að málinu. Enn fremur var sérstaklega vakin athygli á ákvæði 17. gr.

þjóðlendulaga um samnýtingu á sérfræðiaðstoð o.fl. Þá var því beint til lögmanna að kanna hvort ljúka mætti málinu að einhverju eða öllu leyti með sátt, sbr. 15. gr. þjóðlendulaga. Loks var farið yfir fyrirkomulag vettvangsferðar.

Við aðra fyrirtöku málsins, 31. ágúst til 1. september 2008, var farið í vettvangsferð, sjá nánar í köflum 4.3. og 4.4. Í greinargerðinni komu fram breytingar á þjóðlendukröfu ríkisins sem leiddu til þess að ágreiningssvæðum og gagnaðilum fækkaði umtalsvert.

Við þriðju fyrirtöku málsins, 16. september 2008, var farið yfir lista vegna þeirra jarða og landsvæða sem fallið höfðu út fyrir ágreiningssvæði málsins við breytingar á kröfulínu ríkisins sem fram komu í greinargerð, dagsettri 25. ágúst. Þá var gagnaðilum ríkisins veittur frestur til 13. október 2008 til skila á greinargerðum.

Við fjórðu fyrirtöku málsins, 13. október 2008, voru lagðar fram greinargerðir gagnaðila íslenska ríkisins og frekari gögn. Tilkynnt var sú ákvörðun óbyggðanefndar að Hofsjökul skyldi falla í heild sinni innan máls nr. 5/2008.

Við fimmtu fyrirtöku, 10. nóvember 2008, voru fleiri gögn lögð fram og farið yfir fyrirkomulag aðalmeðferðar.

Aðalmeðferð fór fram 2. desember 2008, á Löngumýri í Skagafirði, og fólst í skýrslutökum og munnlegum málflutningi, sjá nánar í köflum 4.3. og 4.4. Við málflutning kom m.a. fram að lögmenn teldu ekki sáttagrundvöll í málinu, sbr. 1. mgr. 15. gr. þjóðlendulaga, nr. 58/1998. Var málið tekið til úrskurðar að loknum málflutningi.

Loks var málið endurupptekið 5. júní 2009 og lögð fram ný gögn. Þau höfðu áður verið kynnt lögmönnum og tækifæri gefið til athugasemda. Engar athugasemdir komu fram. Var málið síðan tekið til úrskurðar að nýju.

3 KRÖFUGERÐ²

3.1 Kröfur íslenska ríkisins

Af hálfu fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins eru gerðar þær endanlegu aðalkröfur að viðurkennt verði að allt land innan eftirfarandi kröfupunkta verði úrskurðað þjóðlenda og allt til viðmiðunarmarka kröfusvæðis, sbr. meðfylgjandi kröfukort: „Upphafspunktur er í Fremri Hraunlæk í landi Goðdala, þar sem lokapunktur var í máli 4/2008 (1). Þaðan er merkjum Goðdalalands fylgt að sunnan og vestan allt norður að suðausturmerkjum Fremri Svartárdals (2). Þaðan er suðurmerkjum Fremri Svartárdals fylgt til vesturs að upptökum Runukvíslar (3). Þaðan til norðurs að suðausturmerkjum Ölduhryggs (þar sem Pollakvísl og Runukvísl mætast við Hrauntungu) (4). Síðan er merkjum Ölduhryggs fylgt til suðurs, með Pollakvísl (Svartárpollar) (5). Þaðan til norðurs í Gullreitsgil (6). Úr Gullreitsgili er haldið til suðvesturs í svokallaða Sandhóla (700 metrar) (7). Þaðan er haldið til norðurs í sunnanvert Vatnafell á Háheiði (8), en þaðan er haldið í upptök Brunnabrekkuhlækjar (9). Þaðan til vesturs í Aðalmannsvatnalækjarós (10). Þaðan til norðvesturs í svonefndan Arnarhól (11). Úr Arnarhóli er Fossá fylgt til Smjörmoksgils (12). Þaðan er haldið eftir gilinu í Fossárdalsbrúnir (í brúnum) til norðurs í Hlóðarstein á Fossadalsbrún á móts við Hanskafell (13). Frá þeim stað er síðan haldið til vesturs í Hanskafell (541 metrar) (14) og þaðan áfram til suðvesturs í syðri Austurdal (15) og þaðan áfram í Blöndu (syðra Rolluhvammsgreni) (16) sem er lokapunktur.

3.2 Kröfur Húnavatnshrepps og Sveitarfélagsins Skagafjarðar vegna Eyvindarstaðaheiðar og Hrauna

Þess er krafist aðallega að viðurkennt verði að ofangreindir eigendur Eyvindarstaðaheiði, þ.m.t. svokallaðra Hrauna, hafi beinan eignarrétt að öllu landi sem tilheyrir afréttinum og að viðurkennt verði að landamerki afréttarlandsins séu þessi skv. 1. gr. reglugerðar fyrir upprekstrarfélag Eyvindarstaðaheiðar:

„Til afréttarinnar telst allt það land milli Blöndu og Jökulsár vestari frá heimalöndum og fram til öræfa“.

Verði ekki fallist á aðalkröfu landeigenda er gera umræddir málsaðilar þá varakröfu að hafnað verði þjóðlendukröfu ríkisins varðandi landsvæði það sem þeir telji að sé hluti af heimalandi jarðarinnar Eyvindarstaða, og þar með að viðurkenndur verði fullkominn eignarréttur þeirra að landsvæðinu, í samræmi við meðfylgjandi

² Sjá einnig fylgiskjöl nr. I (kort) og II (aðilaskrá). Upphaflega var kröfum einnig lýst vegna eftirtalinna jarða: Ölduhryggur, Írarfell og Goðdalir. Breytingar á kröfulínu ríkisins við meðferð málsins hafa hins vegar leitt til þess að þær falla nú utan þjóðlendukröfusvæðis og koma því ekki til umfjöllunar í úrskurði þessum, enda hafa málsaðilar gert sátt um fullnaðargreiðslu á lögmannskostnaði. Það á þó ekki við um jörðina Ölduhrygg og kemur hún því til umfjöllunar að því er varðar málskostnað.

afmörkun á framlögðum uppdrætti. „Um ræðir land norðan og vestan línu dregna frá Fossá (p.11) vestur að Galtará og svo niður hana í Blöndulón og svo eftir Blöndu sem ræður út að merkjum milli Eyvindarstaðaheiðar og Rugludals.“

Til þrautavara er þess krafist að viðurkenndur verði „einkaafnotaréttur þeirra í þjóðlendu, að öllum venjubundnum afnotum, að fornu og nýju, komi til þess að einhver hluti landsins teljist þjóðlenda.“

Þá er krafist málskostnaðar úr hendi gagnaðila samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, að skaðlausu.

4 GÖGN OG GAGNAÖFLUN

4.1 Inngangur

Í málinu hafa verið lögð fram skjöl nr. 1-13 ásamt undirskjöllum eða samtals 263 skjöl, auk 27 hliðsjónargagna. Sjá nánar í fylgiskjali nr. III (skjalaskrá).

Gagna var ýmist aflað af málsaðilum eða óbyggðanefnd, á grundvelli rannsóknarskyldu nefndarinnar. Gerð var leit að frumgögnum sem varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi á svæðinu, farið á vettvang og jafnframt teknar skýrslur af málsaðilum. Verður nú gerð nánari grein fyrir hverju þessara atriða.

4.2 Rannsóknarskylda óbyggðanefndar

Óbyggðanefnd ber að hafa frumkvæði að því að afla heimilda og gagna um eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem til meðferðar er og framkvæma rannsóknir og athuganir um staðreyndir og lagaatriði sem þýðingu hafa fyrir niðurstöðu í einstökum málum, sbr. 5. mgr. 10. gr. þjóðll., nr. 58/1998. Markmiðið er að tryggja sem best að rétt niðurstaða fáiast um einstök álitæfni.

Á vegum óbyggðanefndar fór fram kerfisbundin leit að frumgögnum, prentuðum sem óprentuðum, sem líkur voru taldar á að varpað gætu ljósi á eignar- og afnotaréttindi yfir því landsvæði sem hér er til umfjöllunar. Könnun einstakra skjalaflokka skiptist á milli Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar og grundvallast á „Yfirliti yfir frumgögn sem könnuð eru vegna rannsóknarskyldu óbyggðanefndar“. Yfirlit þetta hefur verið kynnt lögmonnum málsaðila og engar athugasemdir komið fram. Við samningu þess naut óbyggðanefnd ráðgjafar Gunnars Friðriks Guðmundssonar sagnfræðings og Bjarkar Ingimundardóttur og Jóns Torfasonar, starfsmanna Þjóðskjalasafns Íslands.

Fyrirsvarsmönnum aðila í máli þessu var gerð grein fyrir því að þeir hefðu óskoraðan rétt til að fá upplýsingar um tilhögun gagnaöflunar á vegum óbyggðanefndar og afrit allra gagna. Jafnframt hafði óbyggðanefnd frumkvæði að því að upplýsa lögmennt um þessi atriði. Þeir gátu jafnframt bent starfsmönnum Þjóðskjalasafns eða óbyggðanefndar á gögn sem ástæða væri til að kanna eða afla. Rannsóknarskylda óbyggðanefndar dregur hins vegar ekki úr skyldu málsaðila til að afla og leggja fram þær heimildir og gögn sem þeir byggja rétt sinn á, sbr. 4. mgr. 10. gr. þjóðll. Lögmonnum/málsaðilum ber þannig að leggja sjálfstætt mat á gögn og gagnaöflun.

Pau frumgögn sem í leitirnar komu og talið var að þýðingu hefðu voru lögð fram jafnóðum við fyrirtökur í málinu. Um nánari framkvæmd gagnaöflunar vísast til greinargerða Þjóðskjalasafns Íslands og óbyggðanefndar um þetta efni, skjöl nr. 2 og 4. Um afraksturinn vísast til skjalaskrár, sjá fylgiskjal nr. III, þar sem skjöl Þjóðskjalasafns og óbyggðanefndar (þ.e. undir yfirnúmerum 2 og 4) eru flokkuð eftir efni og uppruna.

4.3 Vettvangsferð

Óbyggðanefnd skoðaði vettvang málsins þriðjudaginn 2. september 2008 í fylgd með lögmonnum og tilteknum málsaðilum sem önnuðust leiðsögn.

Ekið var frá Varmahlíð, í mjög góðu skyggni, til suðurs inn á veg nr. 752, Skagafjarðarveg, og af honum beygt til vesturs inn á veg nr. 756, Mælifellsdalsveg. Var hann ekinn suður um Haukagilsheiði og ekinn slóði til austurs í átt að Gilhagadal. Áð var uppi á hæð nálægt punkti nr. 8 á þjóðlendukröfulínu ríkisins og horft yfir Hraunin í mjög góðu skyggni. Áðurnefndur slóði var ekinn til baka til vesturs og aftur inn á veg nr. 756 og ekið til suðurs eftir vegi nr. F734, Ströngukvísl, að Galtarárskála. Frá Galtarárskála var ekið áfram til suðurs að Ströngukvíslarskála þaðan sem staðhættir voru skoðaðir og útsýni og skyggni til allra átta var mjög gott. F734 var ekinn til baka til norðurs og farið var inn á veg nr. F35, Kjalveg, við norðanvert Blöndulón. Þar var ekið út af ágreiningssvæði málsins. Kjalvegur er ekinn suður til Reykjavíkur þar sem ferðinni lauk.

4.4 Skýrslutökur

Við aðalmeðferð málsins gáfu eftirtaldir skýrslur og svöruðu spurningum óbyggðanefndar og lögmanna: Smári Borgarsson, Goðdölum og Sigursteinn Bjarnason, Stafni.

Að einstökum efnisatriðum í skýrslum aðila er vikið í úrskurði þessum, eftir því sem tilefni er til, en uppskriftir á þeim eru meðal gagna málsins

5 SAGA JARÐA OG ANNARRA LANDSVÆÐA

Hér verður í fyrstu greint frá elstu ritheimildum um landnám á svæði því sem til umfjöllunar er. Því næst verða raktar heimildir um einstök landsvæði sem Þjóðlendukrafa íslenska ríkisins í máli þessu getur varðað, að því leyti sem þær fjalla um afmörkun, eignarréttindi og nýtingu. Er þar að mestu fylgt tímaröð. Loks er gerð grein fyrir afréttarmálum á svæðinu almennt.³

5.1 Landnám og saga

Samkvæmt *Landnámu* fór Eyvindur sörkvir með Ingimundi gamla til Íslands. Nam hann Blöndudal. Synir hans voru Hermundur og Hróðmundur halti.⁴

Í *Landnámu* segir að í Skagafirði hafi verið eitt stærsta landnám á Íslandi. Er það eignað Eiríki Hróaldssyni en hann nam land frá Gilá [Gljúfurá] um Goðdali alla og ofan til Norðurár.⁵ Þjó hann að Hofi í Goðdölum. Í Skagafirði nam einnig Álfgeir land. Hann nam um Álfgeirsvöllu og upp til Mælifellsár. Settist Álfgeir að á Álfgeirsvöllum. Einnig nam land í firðinum Þorviðr og lá hans landnám upp frá Mælifellsá til Giljár. Annar landnámsmaður í Skagafirði var Hrosskell, er þjó á Ýrafelli, en hann nam allan Svartárdal og Ýrafellslönd með ráði Eiríks. Hrosskell átti þræl er hét Roðrekur og sendi Hrosskell hann eitt sinn upp eftir Mælifellsdal í landaleit suður á fjöll. Um þessa ferð stendur í *Landnámu*:

Hann kom til gils þess, er verðr suðr frá Mælifelli ok nú heitir Rodreksgil; þar setti hann niðr staf nýbirkðan er (þeir) kölluðu Landkönnuð, ok eptir þat snýr hann aptr.⁶

Landnám Þorviðar sem nefnt hefur verið er einnig eignað Vékeli en hann nam land ofan frá Gilá til Mælifellsár og þjó að Mælifelli. Vékell frétti af ferð Roðreks og ákvað að fara suður á fjöll í landaleit. Hann kom til hauga þeirra er nú heita Vékelshaugar. Skaut hann milli hauganna en hvarf síðan þaðan aftur. Þegar Eiríkur frétti af þessu sendi hann þræl sinn Rönguð suður á fjöll í landaleit. Ferð þessari eru gerð skil í *Landnámu*:

Hann kom suðr til Blöndukvísla ok fór þá upp með á þeiri, er fellr fyrir vestan Hvinverjadal ok vestr á hraunit milli Reykjavalla ok Kjalar ok kom þar á manns spor ok skilði, að þau lágu sunnan at. Hann hlóð þar vörðu þá, er nú heitir Rangaðarvarða. Þaðan fór hann aptr, ok gaf Eiríkr honum frelsi fyrir

³Þessi kafli er byggður á greinargerð Þjóðskjalasafns Íslands, sbr. skjal nr. 11. Þó hefur verið felld út eða stytt umfjöllun um heimildir sem ekki þykja hafa þýðingu fyrir úrlausn málsins.

⁴Íslensk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 217-219 og 223-224. (Sturlubók).

⁵*Íslenskur söguatlas* I. Reykjavík. 1989, bls. 43.

⁶Íslensk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 230-231. (Sturlubók).

ferð sína, ok þaðan af tókusk ferðir um fjallit milli Sunnlendinga fjórðungs ok Norðlendinga.⁷

5.2 Sýslumörk

Halldór Jónsson skrifar um takmörk Húnavatnspings sem eru svohljóðandi á móts við Skagafjörð:

Að austan liggja sýslumörkin sem næst vatnaskilum þeim, er verða á fjallgarðinum milli Skagafjarðar og Húnavatnssýslna, frá Deildarhamri á Skaga að Einarsdal. Þaðan ræður Svartá upptökum, síðan sjónhending í upptök Ströngukvíslar austan Sátu við Hofsjökul. Sú vegalengd er um 140 km að sjónmáli.⁸

Eggert Briem sýslumaður í Skagafjarðarsýslu samdi lýsingu á sýslunni á s.hl. 19. aldar. Þar kemur fram að suðurmörk sýslunnar séu fram á öræfi. Í lýsingunni segir enn fremur:

Mælifell á og allmikið land til fjalla. Fram og upp undan staðnum stendur Mælifellshnjúkur, er hæst fjall er í þessum fjallgarði. Þar fyrir framan liggur Hofsafrétt. Fjalllendi það, er liggur fyrir framan byggð í Skagafirði, og takmarkar sýsluna að sunnan, er Hofsjökull, er öðru nafni heitir Arnarfellsjökull.

Að austan liggur Eyjafjarðarsýsla, og myndar takmörkin fjallgarður, er gengur norður eftir nesi því, er liggur milli Skagafjarðar og Eyjafjarðar, og endar við Almenningsnöf. Einn hluti þessa fjallgarðs er Myrkárjökull, og nokkru norðar Unadalsjökull; liggja sýsluskilin fyrir austan hann.⁹

⁷ Íslensk fornrit I. *Íslendingabók Landnámabók*, bls. 232. (Sturlubók).

⁸ Halldór Jónsson, „Húnavatnsping“, *Húnaþing I*, [Án útgáfustaðar], 1975, bls. 3.

⁹ Eggert Briem, „Sýslulýsing yfir Skagafjarðarsýslu 1863-72“, *Skagfirðingabók XI* (1982), bls. 10.

5.3 Afréttir og afréttarnot

5.3.1 Almennt

Almennar lýsingar á afréttum svæðisins er að finna í sýslu- og sóknalýsingum fyrir Húnavatnssýslu og Skagafjörð. Helstu svæði eru sem hér segir:

Í kaflanum um Blöndudalshólaprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Húnavatnssýslu stendur:

Afréttir. Langdælingar, Blönddælingar, Svartdælingar og Refsveitingar reka á Eyvindarstaðaheiði, sem liggur undir Eyvindarstaði í Blöndudal. Þangað reka líka margir Skagfirðingar vestan Héraðsvatna. Réttin stóð á Eyvindarstöðum þangað til 1812. Þá var hún færð að Stafni í Svartárdal, og nú stendur hún þar.¹⁰

Kaflinn er um Bergsstaða- og Bólstaðarhlíðarsóknir í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Húnavatnssýslu. Þar stendur:

Afréttarland er Stafnsland í Svartárdal. Þangað reka nokkrir Skagfirðingar og fremri hluti Svartárdals. Gegnt yfir frá Stafnslandi fyrir vestan Svartá og Fossdal, er Eyvindarstaðaheiði. Þangað reka Blöndu-, Svart- og Langdælingar. Á Stafnslandi standa sauðaréttirnar. Til þeirra sækja Fram-Skagfirðingar og það af Húnavatnssýslu, sem er fyrir austan Blöndu allt út að Laxá á Skagaströnd. Þær eru haldnar seint í september og eru bæði fjármiklar og fjölmennar.¹¹

Í kaflanum um Mælifells- og Reyjaprestakall í *Sýslu- og sóknarlýsingum* Skagafjarðarsýslu stendur:

Afréttir. Bændur í þessum sóknum reka mest á Eyvinda[r]staðaheiði eða Stafnstungur, öðru nafni Háutungur. Þessi afréttarlönd liggja undir Eyvinda[r]staði í Blöndudal og Stafni, framsta bæ í Svartárdal innan Húnavatnssýslu. Fáeinir bæir héðan reka stundum á svokallaða Hofsafrétt, tilheyrandi Hofi í Skagafjarðardöllum. Á fyrrnefndum afréttarlöndum eru lamba- og geldfjárgöngur vanalega byrjaðar á mánudag í 21. viku sumars fram undir Hofsjökli og haldið síðan norður heiðar og fjöll frá byggð og vestur til Blöndu í þrjá næstu daga, dag eftir dag, allt til Stafnsréttar, sem er aðalrétt, og þar réttað á fimmtudag, hvar mikil mergð fólks og fjár oft er saman komin, og er vanalega galdið eitt lamb í toll af hverjum húsbónda. Á næstu helgi þar eftir eru seinni göngur byrjaðar og haldnar líkt sem hinar

¹⁰ Sveinn Níelsson. „Blöndudalshóla prestakall 1839“. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags I - Húnavatnssýsla*, Akureyri. 1950, bls. 110.

¹¹ Páll Halldórsson. „Bergsstaða- og Bólstaðarhlíðarsóknir, 1839“. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags I - Húnavatnssýsla*. Akureyri. 1950, bls. 118.

fyrri, þó er ekki ætíð farið fram undir jökul, ef vel hafa fyrri göngur lukkast, og standa þá þessar síðari degi skemur.¹²

Í kaflanum um Goðdala- og Ábæjarprestakall í sömu bók stendur:

Afréttir. Fram af Austurdalnum liggur Nýjabæjarafrétt, brúkuð af Austdælingum, en aðalafrétt Dalamanna liggur undir jörðina Hof, og reka þangað bæði Dalamenn og einstakir fleiri neðan úr Skagafjarðarhéraði; líka reka nokkrir á Eyvindarstaðaheiði [...] ¹³

Sel. Selstöður eiga allir bæirnir í Ábæjarsókn, hver þeirra í tilhýðilegri grennd við heimilið, sömuleiðis í Goðdölum fram við Goðdalsmynni, svo og Gilhagi og Írafell fram á þar samannefndum dölum.¹⁴

Sóknalýsing Blöndudalshóla 1839 segir enga bæi á Blöndudal eiga selstöðu. Í Bergsstaðasókn (Svartárdal) árið 1841 áttu flestir bæir gamlar selstöður upp til fjalla, en líklega engar innan kröfufvæðis. Þarna er með Mælifells- og Reykjásókn.¹⁵

Fram kemur í sóknalýsingu, í *Sýslu- og sóknarlýsingu*, séra Páls Halldórssonar á Bergstöðum, frá 1841, að engin hlunnindi tilheyri prestakallinu að undanskildum fjallagrösunum sem tekin séu bæði á Eyvindarstaðarheiði, fram á fjöllum í svokölluðum Grasadölum, og í búfjárhögum. En þangað sækir fólk einnig úr kringumliggjandi héruðum. Samkvæmt útgefendum *Sýslu- og sóknalýsinga* er örnefnið Grasadalir fallið í gleymsku.¹⁶

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almeningum“, frá 27. september s.á., bæri þeim að skila skýrslu um þau svæði í sýslum þeirra sem teldust vera „almeningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki hafi tilheyrt eða tilheyri nú nokkru lögbýli.¹⁷ Bogi Brynjólfsson sýslumaður í Húnavatnssýslu svaraði með bréfi dagsettu 28. apríl 1920. Þar kemur fram að hann hafi aflað sér umsagna hreppstjóra sýslunnar um þetta málefni og sendi með svari sínu umsagnir 10 hreppstjóra.¹⁸ Svar Guðmundar Erlendssonar, hreppstjóra Bólstaðarhlíðarhrepps, dagsett 18. febrúar 1920 var svohljóðandi:

Að afrjettin Eyvindarstaðaheiði, sem nú er notuð til uppreksturs afrjettarpeningi Bólstaðarhlíðarhrepps, svo og sveitanna Lýtingsstaðahreppi og hálfum Seiluhreppi í Skagafirði, var áður fyrir hjer um bil 30 árum síðan einstakra manna eign og tilheyrði þá jörðinni Eyvindarstöðum hjer í hreppi,

¹² Jón Konráðsson. „Lýsing Mælifells- og Reykjaprestakalls“. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags II – Skagafjarðarsýsla*. Akureyri. 1954, bls. 75.

¹³ Jón Benediktsson. „Lýsing yfir Goðdala- og Ábæjarprestakall“, bls. 90.

¹⁴ Jón Benediktsson. „Lýsing yfir Goðdala- og Ábæjarprestakall“. *Sýslu- og sóknarlýsingar hins íslenska bókmenntafélags II – Skagafjarðarsýsla*. Akureyri. 1954, bls. 90.

¹⁵ Sveinn Nielsson, „Blöndudalshóla prestakall, 1839“, *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags I – Húnavatnssýsla*. Akureyri. 1950, bls. 110.

¹⁶ Páll Halldórsson. „Bergstaða- og Bólstaðarhlíðarsóknir, 1841“, bls. 118.

¹⁷ Skjal nr. 2 (19).

¹⁸ Skjal nr. 2 (72).

eins og nafn hennar bendir til, en síðan nýnefndar sveitir, sameinuðu sig um kaup á henni, er hún þeirra eign, eptir þeim hlutföllum er hver sveit fyrir sig, lagði fram mikið fje til kaupanna og tilheyrir því ekki lengur neinu sjerstöku lögbýli.¹⁹

Kristján Linnet sýslumaður í Skagafjarðarsýslu svaraði sömu fyrirspurn með bréfi dagsettu 14. febrúar 1920. Þar kemur fram að samkvæmt upplýsingum sem hann hafði aflað sér væru:

[...] ekki aðrir almenningar hjer eða afrjettarlönd af þeim, er um er spurt, en hin svonefndu NÝJABÆJARÖRÆFI austan undir Hofsjökli.²⁰

Svari sýslumanns fylgdu engar umsagnir frá hreppstjórum sem hann virðist þó byggja svar sitt á.

Í sveitarfélagslýsingu Lýtingsstaðahrepps í *Byggðasögu Skagafjarðar III* stendur:

Hofsafrétt, þ.e.a.s. austurpartur, er hins vegar ótvírætt eign sex jarða í Lýtingsstaðahreppi og vesturparturinn hefur frá öndverðu tilheyrt Hofi í Vesturdal og svo er enn. Auk þess hafa margar jarðir í hreppnum allvíðáttumikið fjalllendi innan sinnan heimalanda og nota aðrar afréttir lítt eða ekki.²¹

5.3.2 Eyvindarstaðaheiði

Eyvindarstaðaafrétt var í eigu Eyvindarstaða á fyrri tímum, og verður því jörðin Eyvindarstaðir skoðuð áður en kemur að umfjöllun um Eyvindarstaðaheiði.

Bessi Brandsson gaf Þórði syni sínum jörðina á Eyvindarstöðum, 90 hundruð að dýrleika, í kaupmálabréfi hans og Járngerðar Gilsdóttur sem bréfað var 3. apríl 1380. Bessi tíundaði það sem jörðinni fylgdi með eftirfarandi orðum:

[...] jardar spott er fylkt hafde adr bollastodum. aullum skoghe j blondugili med vmmerkium er breckur heita firir ofan þuergeil og afRiett er heita gudlaugstungur oc aunnur afriett j milli kuisla oc þar ofuan tuttuugu kugillde oc x. hundrut voru edr voruwirtt. sagde þratt nefndr besse þesse landamerke j medal branstada oc eyuindarstada markgardr sa er þar er stendr j medal en þadan Riett syne vppaa midian hals. oc suo sudr j markdæle. en ór markdæle sudr a mitt þrælsfell en þesse j millum oc bollastada lækur sa er heiter holagils lækr. oc fellr ofuan j Ruthagha oc framn j blondu. oc vpp or sunnan verdu bolagile oc j þrælsfell þar sem þat er hæst.²²

Í skjali frá 1380 stendur:

¹⁹ Skjal nr. 2 (73).

²⁰ Skjal nr. 2 (19).

²¹ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III - Lýtingsstaðahreppur*, bls. 23.

²² DI III, bls. 352. Svipaðan texta er að finna í skjali nr. 2 (74) a-b. Ef frá er skilin ólík stafsetning og frávik í orðalagi þá liggur munurinn einkum í því að í staðinn fyrir: „... sunnan verdu bolagile“ stendur: „Sunnann verdu holagili“, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

Med So orðnu Datumm og articulis, Anno Domini Nomini 1380, ad EJVINDASTÖDUMM I Blöndudal, ad Eiga afriett, er GudlögsTúngur heita, og adra afriett, alla a mille kvysla og so heim ad Rugludal, sem Vötn drege á, Blöndu, Blöndugil firer austann med öllum Skógi, selför á Skynanda, og Reit firer handann Blöndu.

Enn þessi landamerki, millumm Brandstada, og þar, Markgardur Sá, er þar stendur á milli, Enn þadan Riettsynis, uppá miðann Háls, og so Sudur J Markdæli, Enn þá Sudur i Þrælsfell, þa Riettsyni firer Sunnann Jökulgierdi, J Blöndu. Enn umm Jardar part þann er Breckur heita, firer framann Þvergil, og filgt hafði ad[u]r Bollastøðum; Skyllði þar Ráda firer ofann götur þær, er liggja framm epter hálsi, huörki hinar Nedstu nie hinar Efstu. Þar Skyllði og Takast heima form a hálf kyrkunn Tollar og Tyund[i]r allra heima manna og til Sanninda hier umm, Setiumm værssier firskrifader menn Vor [2] Jnnsigli firer Þetta Bréf, giört á Skarde í Lángadal, fimm nóttumm firer Michi[a]ls messu. Anno Domini 1 C DI.²³

Tveir menn votta á Skarði í Langadal 25. september 1453 að hafa séð og lesið kaupbréf Einars Þorleifssonar og Jóns Geirssonar. Einar seldi Jóni Guðlaugsstaði að tillögðu Gilsvatni og fékk í staðinn Eyvindarstaði. Báðir menn óskuðu forkauprrettar ef hinn skyldi vilja selja aftur síðar.²⁴ Eyvindarstaðir, 80 hundruð að dýrleika, skiptu um eigendur með jarðakaupi Björns Þorleifssonar og Egils Grímssonar frá 11. október 1453.²⁵ Í vísitasíu Ólafs biskups Rögnvaldssonar um Húnavatnsping frá 1486 kemur fram að bænhúsið á Eyvindarstöðum sé uppistandandi.²⁶

Þorleifur Björnsson seldi Agli Grímssyni Skarð í Langadal fyrir Eyvindarstaði í Blöndudal með bréfi gerðu 6. febrúar 1468. Egill fékk Þorleifi alla jörðina Eyvindarstaði með öllum gögnum og gæðum sem fylgdi jörðinni og fylgt hafði að fornu og nýju að fráskildu því jarðarspotti er hann greindi á um við Árna Geirsson.²⁷ Kirkja var á Eyvindarstöðum eins og fram kemur í vitnisburðarbréfi frá 17. maí 1471.²⁸ Solveig Björnsdóttir gaf í testamentisbréfi sínu, dagsettu 17. janúar 1495, sonum sínum, Jóni og Þorleifi Pálssonum, jarðirnar Bólstaðarhlíð og Eyvindarstaði fyrir 100 hundruð og 30 kúgilda þar innbyrðis.²⁹ Björn Þorleifsson afhenti mágum sínum, í arf systra hans, m.a. jörðina Eyvindarstaði í Flatey 9. október 1498.³⁰

Eyvindarstaðir, 80 hundruðað dýrleika, voru á meðal jarða sem Jón biskup Arason hafði fengið Hóladómkirkju fyrir aðrar sem hann hafði selt undan henni

²³ Skjal nr. 2 (74) a-b.

²⁴ DI V, bls. 109-110, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁵ DI V, bls. 116-117, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁶ DI V, bls. 352, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁷ DI V, bls. 515. Sjá einnig vitnisburðarbréf, frá 18. júní 1476, um aðkomu Þorleifs að jörðinni og söluna, sbr. DI VI, bls. 74-75, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁸ DI V, bls. 612, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

²⁹ DI VII, bls. 245, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

³⁰ DI VII, bls. 404. Vitnisburðarbréf um atburðinn var ekki skrifað fyrr en 19. apríl 1530, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

samkvæmt skrá, dagsettri 25. desember 1550, yfir eignir kirkju og stóls eftir Jón biskup Arason fráfallinn.³¹ Eyvindarstöðum bregður fyrir í reikningum Hólastóls frá 1569-1570.³² Í dómi sem útnefndur var af Ormi lögmanni Sturlusyni á alþingi, 30. júní 1569, kom fyrir dómsmenn kaupbréf Jóns biskups Arasonar þar sem hann hafði fengið Jóni Halldórssyni Ytra Vallholt fyrir 40 hundruð í Eyvindarstöðum. Dómsmenn dæmdu svo Hákonni Jónssyni 20 hundruð í Eyvindarstöðum fyrir Ytra Vallholt.³³

Við sölu á Brandsstöðum og Bollastöðum árið 1606 var minnst á landamerki þeirra og Eyvindarstaða. Þau virðast ekki snerta kröfulínu.³⁴

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1708 stendur um Eyvindarstaði:

Afrjett engin nema Eyvindastaðaheiði, sem liggur fram frá Ugludalslandi fyrri austan Blöndu. Hjer hefur áður afrjettur verið, vide Selland ut supra.

Skóg á jörðin í nefndri afrjett við Blöndugil, hefur áður verið nægur til kolgjörðar en er nú gjöreyddur, nema hvað fauska og fornviði má saman tína þar sem skógurinn hefur áður verið.

Torfrista og stúnga næg.

Móskurður til eldíngrar hefur verið, meinast nú eytt og brúkast því ei.

Hrísrif bjarglegt til eldiviðar á Blöndugili, en brúkast sjaldan sökum vegalengdar og torfærna, sem á leiðinni eru.

Fuglveiði hefur áður verið á Eyvindastaðaheiði, sjerdeilis af álftum, hefur ei brúkast í margt ár; því aflögð að ekki þótti aflast.

Grasatekja næg á sömu heiði og brúkast árlega, og brúkast þessi grasatekja bæði að norðan og sunnan í leyfisleysi, og þiggur ábúandi hjer önvngan toll fyrri, og so hefur verið um lángran aldur.

Selstöðu á jörðin sem brúkast hefur í gamallri tíð á Eyvindastaðaheiði, sem ekki hefur brúkast í manna minni sökum óbærilegrar vegalengdar.³⁵

Við jörðina Selland segir af afrétti, sem nefndur var við Eyvindarstaði hér í lýsingunni að ofan. Honum er lýst svo í Jarðabókinni 1708:

Afrjett engin og gengur geldfje og lömb í heimalöndum. Áður hefur upprekstur verið, bæði frá þessari jörðu og öðrum í sveitinni, á Eyvindastaðaheiði, en í margt ár hefur þessi upprekstur smásaman aflagst og nú öldungis í næstu tvö ár. Afrjettartollur var meðan uppreksturinn varaði, eitt lamb af hvörjum tuttugu, og so þótt fleiri væri, til bóndans á Eyvindastöðum. Ekki þykir

³¹ DI XI, bls. 868, 875, 879 (þar er talað um 30 hundruð í Eyvindarstöðum). Sjá einnig DI XII, bls. 462 þar sem jörðin er 80 hundruð að dýrleika, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

³² DI XV, bls. 229 og 459, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

³³ DI XV, bls. 280, sbr. skjal nr. 2 (B.1).

³⁴ Skjöl nr. 2 (75) a-b og 2 (76) a-b.

³⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VIII. Kaupmannahöfn. 1926/Reykjavík. 1984, bls. 356-357.

mönnum líklegt, að þessi afrjettur muni hjeðan í frá brúkast úr nálægum sveitum fyri grasleysi, því afrjettarlandið er mikinn part uppblásið í holt og sanda.³⁶

Tóftarúsir, *Jökulgerði*. Það ku áður hafa verið þrætuefni milli Eyvindarstaða og Bollastaða, eignað Eyvindastöðum þegar hér var komið sögu. Annað fornt eyðibýli er *Þrætugerði*.

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 29. apríl árið 1739, var upplesin lögfesta Einars ráðsmanns Jónssonar fyrir Eyvindarstöðum og hennar afrétt. Lögfestan dagsett að Hólum í Hjaltadal þann 20. apríl árið 1739.³⁷

Á manntalsþingi að Stóru-Seilu, 23. apríl árið 1763, var lesinn upp samningur um afréttartoll og rekstur á Eyvindarstaða- og Stafnsheiði, á milli ábúandans á Eyvindarstöðum, Jóns Tómassonar og bóndans í Stafni, Péturs Ólafssonar. Skjalið dagsett 21. apríl árið 1763.³⁸

Þann 31. maí 1790 bað Eiríkur Jónsson tiltekna bændur að reka lömb sín á Eyvindarstaðaheiði.³⁹

Ásmundur Jónsson bóndi á Silfrastöðum skrifaði konungi, 10. júlí 1797, og bauð honum að hafa makaskipti á jörðunum Eyvindarstöðum og Þorleifsstöðum í Blönduhlíð. Konungur gaf leyfi fyrir makaskiptunum með bréfi dagsettu 17. maí 1799.⁴⁰

Dómur var kveðinn upp þann 16. september 1813 í deilu Stafns og Eyvindarstaða um upprekstrartolla á Eyvindarstaðaheiði. Meðal annars er fjallað um lögfestu er tengist Eyvindarstöðum frá 1. maí 1806.⁴¹

Í jarðamati 1804 er getið um ýmis konar hlunnindi í afrétt Eyvindarstaða; þar á meðal svanir, fjallagrös og leigugjöld af afréttarnotum.

Forrellefangst som ved no. 115.

Svanefangst og Svanefiære, som her erholdes med liden umage i Gaardens Afreet, anslaaes mod Fordeelen af en Koe.

Leilighed, som her haves til at samle Fieldgræs ellr islandsk Mose ansettes mod Fordeel af en Koe.

For Afret betales Opsidderen omtrent 10rd.⁴²

Fram kemur í jarðamatinu 1849 að Eyvindarstaðir ásamt hjáleigunni Eyvindarstaðagerði í óskiptu heimalandi séu alls 40 hundruða virði, þar af heimajörðin 30 hundruð. Eigi jörðin „Eyvindarstaðaheiði“ sem sé stórt afréttarland, sem nýtt af fleirum og greiða þeir fyrir afnot sín.

³⁶ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII*, 354.

³⁷ Skjal nr. 2 (148).

³⁸ Skjal nr. 2 (149).

³⁹ Skjal nr. 2 (101) a-b.

⁴⁰ Skjal nr. 2 (109) a-b.

⁴¹ Skjal 4 (61).

⁴² Skjal nr. 2 (55).

Jörðin á svonefnda „Eyvindarstaðaheiði“, stórt afréttaland fyrir fleiri sveita upprekstur, fyrir fjallatolla, en á móti skyldu að hreinsa heiðarlandið fyrir refagrenjum.⁴³

Á manntalsþingi að Stóru-Seilu, 27. júní árið 1860, var uppleið forboð bændanna á Eyvindarstöðum í Húnavatnssýslu um að setja hross eður fara til grasa á Eyvindarstaðaheiði, að undanskildum þeim, er þangað reka fénað sinn, eður hafa leyfi til. Forboð bændanna dagsett 26. maí árið 1860.⁴⁴

Í kaflanum um Eyvindarstaði í fasteignamati 1916-1918 kemur fram aðjörðin eigi upprekstur á afrétt, sem er það eina sem kemur fram um afréttarmál jarðarinnar:

Upprekstur á afrétt, sem er sveitareign. Landamerki þinglýst.⁴⁵

Landamerkjabréf Eyvindarstaða frá 1887 virðist ekki snerta kröfulínu. Hið sama á við um landamerkjabréf frá 1921 er lýsir merkjum Eyvindarstaða og Austurhlíðar (Eyvindarstaðagerðis). Landamerkjabréf frá 1972 er lýsir merkjum Eyvindarstaða og Austurhlíðar (Eyvindarstaðagerðis) virðist heldur ekki snerta kröfulínu.

Nú er talað um að Eyvindarstaðaheiði liggi á milli Vestari-Jökulsár í Skagafirði og Blöndu. Upphaflega mun heitið Eyvindarstaðaheiði hafa verið takmarkað við vesturhluta þess svæðis. Þá mun Eyvindarstaðaheiði hafa verið eign Eyvindarstaða í Blöndudal en hún var seld undan jörðinni 1859. Þetta landsvæði mun hafa verið notað frá alda öðli til afréttar fyrir sveitirnar á milli Blöndu og Héraðsvatna. Sagnir herma að upprekstur þangað hafi verið heimill öllum sem bjuggu innan takmarka Gönguskarðsár að austan en Laxá að vestan svo sem Blanda og Vestari-Jökulsá ráða.⁴⁶

Áður fyrr þegar byggð var meiri voru Staðarfjöll, sem nú er sameiginlegt afréttarland sveitanna á milli Blöndu og Héraðsvatna og allt fram að Stóra-Vatnsskarði, talin heimalönd enda nytjuð sem slík og m.a. nýtt til selfara. Þá var því svæði sem nú er kallað Eyvindarstaðaheiði skipt í tvö megin svæði. Annars vegar Stafnsafrétt sem mun hafa náð yfir Háutungur, milli Fossár og Svartár, Svartárbuga og sandana suður af Bugunum, allt fram að Hofsjökli. Hins vegar svæðið þar vestan af eða Eyvindarstaðaheiði sem lá lengi vel undir Eyvindarstaði í Blöndudal.⁴⁷

Í *Göngum og réttum* eru takmörk þessa landsvæðis svohljóðandi:

Að vestan Blanda frá upptökum, eins og syðstu kvíslar hennar ráða. Að norðan lína, er dregin er úr Kolluhvammsgreni í Blöndugili um Austurdali við syðra mynni Rugludals í hæstu bungu Hólknafells, og þaðan sjónhending í háaustur á Fossárdalsbrúnir. Ráða svo hæstu brúnir hans í efra enda

⁴³ Skjal nr. 2 (25)

⁴⁴ Skjal nr. 2 (150).

⁴⁵ Skjal nr. 2 (24).

⁴⁶ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* III. Önnur prentun aukin og endurbætt. Akureyri, 1985, bls. 297; Sigurjón Guðmundsson, „Eyvindarstaðaheiði“ *Húnaþing* III, bls. 31-33.

⁴⁷ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* III, bls. 297.

Smjörmálgils. Sögn er, að merkin hafi að fornu legið um Hólmavatnsmýrar í Smjörmálgil, en nú er ekki að fullu víst, hvar þessar mýrar voru. Nú er allt land blásið og að mestu örfoka á þessu svæði en líklegt má telja, að þær hafi verið litlu norðvestar en gilbotninn. Smjörmálgil [eða Smjörmoksgil, sbr. athugasemd neðanmáls] ræður í Fossá, en hún fram á móti Arnarhól. Úr Arnarhóli liggja merkin austur á Þingmannaháls, en hann skiptir svo merkjum eftir því sem vatn fellur, meðan hann endist. Ræður svo sjónhendning suður á Hraungarð. Ræður hann síðan suður á Hraungarðshaus, og af hæstu bingu hans sjónhendning sem framhald af Hraungarðinum suður að Ströngukvísl. Þaðan ræður austasta kvísl hennar að upptökum.

Að sunnan ræður Hofsjökull frá austustu kvísl Ströngukvíslar að syðstu kvísl Blöndu.⁴⁸

Ofangreind takmörk eru að mestu miðuð við hefðbundið leitarsvæði Bólhlíðinga sem hefur verið talið svo fram á þennan dag. Reyndar er það þannig nú, eftir að svæðið komst í eigu núverandi eiganda, að Skagfirðingar leggja til menn a.m.k. í fyrstu göngur. Aðra hluta þess svæðis sem nú kallast Eyvindarstaðaheiði leita Skagfirðingar einir að eftirleitum á Háutungur og í Svartárbuga undanskildum sem eru nær eingöngu farnar af Bólhlíðingum. En í eftirleitum leita þeir talsvert austar með Hofsjökli en fyrrgreind mörk benda til eða allt austur að Eyfirðingahólum, rétt vestan við Vestari-Jökulsá og fram til austustu kvísla hennar.⁴⁹

Eyvindarstaðaheiði skiptist í þrjá meginhluta, þ.e. Útheiðina, Ásgeirstungur og Guðlaugstungur. Útheiðin skiptist í tvennt „norðan Galtár“ og „sunnan kvísla“. Hún takmarkast að sunnan af Haugakvísl. Vesturhluti Útheiðar er vel gróinn en í lægðunum á milli berra bungna og ása eru allvíðir flóar sem eru ágætlega grösugir. Það þótti þess virði að heyja flóa þessa þegar byggðin stóð nær þeim en nú. Þannig var t.d. Stóraflá heyjuð frá Fossum og Refsárflói frá Rugludal. Ásgeirstungur eru allmikið landflæmi sem takmarkast af Haugakvísl og Haugahrauni að norðan og austan, en af Blöndu og Ströngukvísl að vestan og sunnan. Sagnir herma að landið að Haugakvísl hafi forðum verið heimaland Eyvindarstaða. Þar segir að Álfgeirsvellir hafi verið gjaldfrjálsir um fjalltolla en engin önnur jörð, sem ekki átti land að afréttinni, mun hafa notið þeirra fríðinda á því svæði sem hér um ræðir. Sögn hermir að Ásgeirstungur hafi verið lagðar til Eyvindarstaða með umræddu skilyrði og það réttlæti gjaldfrelsið. Heiti tungunnar hafi svo afbakast í gegnum tíðina úr Álfgeirstungur í Ásgeirstungur. Talið er víst að Eyvindarstaðir hafi snemma á öldum eignast Ásgeirstungur. Guðlaugstungur afmarkast af Blöndu að vestan en að Ströngukvísl að norðan og austan. Þar var rómað grasatekjuland á meðan að fjallagrös voru nýtt til bjargráða. Svörtutungur eru sunnan og vestan við Guðlaugstungur og eru

⁴⁸ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* III, bls. 298.

⁴⁹ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* III, bls. 298-299.

landfræðilega séð framhald þeirra. Landið suður af Guðlaugstungum, allt suður að Hofsjökli, heitir Guðlaugstungnahraun.⁵⁰

Einu nýttjar sem eru að finna á Eyvindarstaðaheiði að frátöldum afréttarhögum er veiði í Blönduvatni sem þó er ekki mikil. Einhver veiði mun einnig vera í Galtará og Haugakvísl. Þar fyrir utan eru það aðeins fjallagrösín en mikið er af þeim í Guðlaugstungum, Ásgeirstungum og víðar. Engar heimildir eru um byggð á heiðinni að undanskildu Eyvindarstaðaseli við Galtará en þar sést móta fyrir seltóftum á syðri bakka árinna. Þar má einnig finna fjögur leitarmannaskýli. Hið syðsta er við Blöndu í Svörtutungum, nokkru sunnar en Kjalvegur fer yfir Blöndu, en er sjaldan notað í seinni tíð. Það næsta stendur efst í flóa Ásgeirstungna, þ.e. í Áfangaflá. Hann er ætlaður vestasta flokki Skagfirðinga sem verður að leita næturstaðar þar vegna hagleysis á leitarsvæðum sínum. Þriðja skýlið stendur einnig í Ásgeirstungum en nokkru neðar en hið fyrra og stendur skammt frá Ströngukvísl og er notkun þess ekki takmörkuð við neinn einn hóp enda er hann skammt frá Kjalvegi. Loks stendur síðasta skýlið við Galtará og er það mikið notað af leitarmönnum. Lengi vel stóð skáli á vestari Haugnum sem var talsvert notaður af vetrarleitarmönnum.⁵¹ Athuga ber að hér er landinu lýst eins og það var áður en Blöndulón urðu til.

Fjölmörg refagreni eru á Eyvindarstaðaheiði enda fjölskrúðugt fuglalíf og nóg æti. Þau eru um alla heiðina en innstu grenin eru í efstu grösum Guðlaugstungna og í Svörtutungum. Eftirfarandi yfirlit sýnir fjölda grenja á heiðinni:

Á Háutungum og í Stafnsgili vestanverðu eru sjö greni. Á Þingmannahálsi og Fossadal framarlega eru þrjú greni. Norðan Galtarár eru fjögur greni. Milli kvísla, það er Galtarár og Haugakvíslar, eru þrjú greni. Eitt greni er norðan Ströngukvíslar. Í Guðlaugstungum eru fimm greni þekkt og eitt í Svörtutungum. Það eru því á milli tuttugu og þrjátíu greni sem grenjaskyttur á Eyvindarstaðaheiði þurfa að leita vor hvert og auk þess nokkrir skyndibústaðir tæfu sem vitað er um.⁵²

Brandur Sigurðsson sýslumaður útnefndi sex menn, á þingi á Svínavatni 2. október 1464, til að skera úr um ágreining þeirra Egils Grímssonar og Magnúsar Jónssonar. Egill hafði kært Magnús fyrir að hafa hvorki látið reka lambfé sitt á Eyvindarstaðarheiðar né galdið vanalegan toll eftir gömlum vana. Egill lét lesa upp afrit af úrskurði Einars Gilssonar lögmanns, að norðan og vestan, þar sem hann hafði:

[...] vrskvrdat alla bendr j mille gavngvskarzar j skagafirde firir vestan votnn ok laxar aa skagastond firir nordan blavndv þa sem eige tiu lavmb edr fleire frialslega j heimild ad reka sinn lambfenad vm svmar j eyvindarstada afrett enn lvka at hausti eitt lamb af rextre eyvindarstadamonnum er af fialle kemr

⁵⁰ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* III, bls. 299-300, 302-303, 305-306.

⁵¹ Bragi Sigurjónsson, *Göngur og réttir* III, bls. 302, 313.

⁵² Sigurjón Guðmundsson, „Eyvindarstaðaheiði“ *Húnaþing* III. 1989, bls. 58.

suo framt sem þeir vilja fordazt þa sektt sem vid ligr ad rivfa lavgmanz urskurd.⁵³

Dómsmenn dæmdu Magnús skyldugan að:

[...] lvka fyrnefndan fialltoll opt nefndvm egle ok alla bendr adra j fyrr savgdv takmarke at frialsv reka ok lvka optt nefndan toll til eyvindarstada epter því sem fyrr skrifad stendr at heyrðvm þessvm vorvm dome.⁵⁴

Páll Grímsson sýslumaður útnefndi sex menn, á þingi í Engihlíð 16. febrúar 1538, til að rannsaka og leggja dóm á mál þeirra Jóns Halldórssonar og Þorláks Þórissonar. Jón hafði kært Þorlák fyrir að hafa hvorki rekið fé sitt á Eyvindarstaðaheiðar né goldið toll eftir gömlum vana. Jón lét lesa upp fyrrnefndan úrskurð Einars Gilssonar lögmanns að norðan og vestan og dómsmenn dæmu Þorlák:

[...] skyldugan. og alla adra þa sem byggia edr bua j þessu tackmarke skylduga epter logmannzins vrskv(r)de at reka sitt lammbfie a eyuindastada heidar. og luka ath hausti eit lamb. þeir sem ætti x fleira. at frafærum joni halldorssyni eda þeim. sem logradannde væri eyuindastada. somvleidis þeir sem heima geyma edr annars stadar reka. skulu bæde suara tolli og suo gongu epter logum. Enn ef þeir reka sem færri eigu enn .x. svari huorcki tolli ne gaungu. Enn þeir sem ei hafa tollinn golldit edr halldit vppi þessvm rekstri epter logum (ad) forfallalavsu svari kongdominvm sem þeir hafi rofit logmannz vrskurd. enn joni savd med alldri badi adr og suo vpp hedann. þar til er hann er verdr halfrar merkr. þa dæmdum vier fyrr greindum joni halldorssyni fíorar merkr j fullretti. og kongi domrof iiii merkr sie enn þessi domr rofinn.⁵⁵

Sýslumaður samþykkti dóminn og setti innsigli sitt undir hann ásamt dómsmönnum.

Þann 6. maí 1686 skipaði Þorsteinn Benediktsson sýslumaður svo fyrir að tveir dómar frá 1464 og 1538 um lambafjárrekstur og lambatolla á Eyvindarstaðaheiði skyldu standa. Skipunin var þinglesin 1686 og 1772.⁵⁶

Minnst er á Eyvindarstaðaheiði í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns í tengslum við jarðirnar Eyvindarstaði, Rugludal, Seljabrekkur/Selland, Skeggstaði (vísað í Selland einnig), Mjóadal og Móberg í Langadal.⁵⁷ Einnig kemur heiðin mjög víða fyrir í mörgum jarðalýsingum, þar sem vísað til sömu réttinda og á fyrri jörð sem getið er.

Lýsingar á afréttum sem tengjast Eyvindarstaðaheiði eru víða í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns, bæði í Skagafjarðarsýslu og Húnavatnssýslu. Þetta eru svæðin: Rugludalur, Seljabrekkur/Selland, Skeggstaðir, Fossar, Kongsgarður, Stafn,

⁵³ DI V, bls. 434, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjöl nr. 2 (A.2.4. a-d) og 2 (20) a-b.

⁵⁴ DI V, bls. 434, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjöl nr. 2 (A.2.4. a-d) og 2 (20) a-b.

⁵⁵ DI X, bls. 343-344, sbr. skjal nr. 2 (B.1) og skjöl nr. 2 (A.2.4. a-d) og 2 (20) a-b.

⁵⁶ Skjal nr. 2 (20) a-b.

⁵⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* VIII, bls. 353, 354, 356, 362, 384, 400.

Bergsstaðir, Mjódalur, Móberg, Krithóll og Mælifell. Verður vikið að þessum svæðum hér fyrir neðan og tekið upp það sem Jarðabók segir um afréttirnar.

Rugludalur. Afrjett engin og gengur geldfje í heimalandi; áður hefur verið upprekstur á Eyvindastaðaheiði, vide Selland.⁵⁸

Seljabrekkur/Selland. Afrjett engin og gengur geldfje og lömb í heimalöndum. Áður hefur upprekstur verið, bæði frá þessari jörðu og öðrum í sveitinni, á Eyvindastaðaheiði, en í margt ár hefur þessi upprekstur smásaman aflagst og nú öldungis í næstu tvö ár. Afrjettartollur var meðan uppreksturinn varaði, eitt lamb af hvörjum tuttugu, og so þótt fleiri væri, til bóndans á Eyvindastöðum. Ekki þykir mönnum líklegt, að þessi afrjettur muni hjeðan í frá brúkast úr nálægum sveitum fyri grasleysi, því afrjettarlandið er mikinn part uppblásið í holt og sanda.⁵⁹

Umsögn um fyrrverandi upprekstur á Eyvindarstaðaheiði virðist gilda um allar jarðir í Bólstaðarhlíðarhreppi út að Gautsdal og Strjúgi (með hjáleigum). Sömu leiðis um jarðir þær í Engihlíðarhreppi, sem eru í Langadal og jafnvel allur hreppurinn.

Upprekstur í Stafnsland, Háutungur og Tjarnagil, virðist hafa verið almennur úr Svartárdal, Staðar- og Seyluhreppum og frá flestum bæjum í Lýtingsstaðahreppi. Sjá einkum Skeggsstaði, umsögn um Staðar- og Seyluhreppa og Krithól.

Skeggsstaðir:

Afrjett hefur áður verið á Eyvindastaðaheiði sem áður segir um Selland, en nú í margt ár aflögð, en brúka upprekstur bæði frá þessari jörðu og öðrum í Svartárdal, sjerdeilis í tvö ár á Stafnsheiði, og gelst hjer afrjettartollur, eitt lamb af hvörjum tuttugu, til bóndans í Stafni, og so þótt einn maður eigi fleiri þá gelst ei framar.⁶⁰

Fossar:

Afrjett er hjer alt um kríng, sem brúkast nú almennilega úr sveitinni, en ábúandi tekur þó öngvan afrjettartoll.⁶¹

Kongsgarður:

Þetta býli stendur í sama afrjettardal og Fossar, og er því sama ásigkomulag þessara býla, í þann máta, að það eru ei lögbýlisjarðir. [...]

Afrjett er hjer alt um kríng sem segir um Fossa, en öngvan afrjettartoll tekur ábúandi, heldur gjaldast þeir til heimabóndans í Stafni.⁶²

Stafn:

⁵⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, 353.

⁵⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 354.

⁶⁰ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 362.

⁶¹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 368.

⁶² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 369.

Afrjett á jörðin fyrri vestan Svartá að Fossá, sem kallast Háutúngur, og tekur bóndinn afrjettartoll af hvörjum sem þangað rekur, eitt lamb af hvörjum tuttugu og ei meiri, þó fleiri sjeu lömbin, en ef færri eru er eftir samkomulagi, oftast tveggja álna virði til tíu, sjeu færri þá gelst ei fyrri.⁶³

Bergsstaðir:

Afrjett á staðurinn á Fossárdal, þar sem Fossar standa og so hinumegin, en öngvan afrjettartoll hefur presturinn tekið í margt ár; er þó rekið í þennan afrjett og Háutúngur almennilega úr sveitinni lömb frá hvörjum bæ, vide Stafn ut supra.⁶⁴

Mjóidalur:

Afrjett fyrri vissan toll brúkar jörðin á Víðidal sem aðrar jarðir á Laxárdal, en áður hefur uppreksturinn brúkast á Eyvindastaðaheiði ut supra.⁶⁵

Móberg:

Afrjett segja menn að jörðin hafi áður brúkað (so sem öll þessi sveit) á Eyvindastaðaheiði fyrri vissan toll, en hefur aflagst sökum vegalengdar og grasleysis á fjallinu og því ekki brúkast margt ár. En síðan hefur þessi jörð og flestar aðrar í sveitinni brúkað afrjett þann, sem liggur í Reynisnesstaðarklausturs landi, sem kallast Víðidalur, fyrir sín lömb...⁶⁶

Staðar- og Seyluhreppar:

Um allar framanskrafaðar jarðir í allri þessari sveit [þ.e. Staðar- og Seyluhreppum í Skagafirði] er að athuga, að sveitin öll hefur til forna upprekið á Evindarstaða afrjett eður Tjarnargil, og hefur tollur fyrir komið, lamb af rekstri hverjum. Enn reka margir í þessari sveit á Tjarnargil og gjalda fyrir áður ákveðinn toll. En á Eyvindastaða afrjett hefur aldrei rekið verið í manna minni úr þessari sveit. Þeir sem ekki reka á Tjarnargil reka nú í eigin lönd og eyjar og ýmsa staði, og þeir úr Staðarhreppnum flestir á fjallland það, er kallast Ranghali og hafa það frí.⁶⁷

Krithóll í Lýtingsstaðahreppi

Lambaupprekstur á Tjarnargil (það er land jarðarinnar Stafns í Svartárdal í Húnavatnssýslu) brúkar þessi jörð og margar aðrar hjer í sveitinni nú um langar stundir, og gjalda lamb af rekstri til Stafns ábúanda. En gömul skjöl og dómar segja menn að skyldi þessa sveit til lambauppreksturs á Eyvindarstaðaheiði, (sú jörð er í Blöndudal í Húnavatnssýslu) fyrir eins toll, lamb af rekstri. Það hefur um langar stundir ekki brúkast.⁶⁸

⁶³ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 370.

⁶⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 376.

⁶⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 384.

⁶⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns VIII, bls. 400.

⁶⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX, bls. 106.

⁶⁸ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX, bls. 108.

Má skilja af Jarðabókinni að það, sem segir um Krithól, hafi gilt um mikinn hluta Lýtingsstaðahrepps.

Mælifell.

Lambaupprekstur á Tjarnargil, sem menn segja öðru nafni kallist Háutúngur, brúkar staðurinn, og hafa prestarnir ekki goldið afrjettartoll í því skyni að afrjettarfje gáangi og á land staðarins.⁶⁹

Um Álfgeirsvelli, Héraðsdal og Ýrarfell kemur fram í lýsingu þeirra jarða.

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 22. apríl árið 1763, var lesinn upp samningur á milli ábúandans á Eyvindarstöðum Jóns Tómassonar og bóndans í Stafni Péturs Ólafssonar um afréttarrekstur á Stafns- og Eyvindarstaðaheiðar. Innbyggjendur Lýtingsstaðahrepps hafna samningnum, en vilja samþykkja hann ef Seiluhrepps innbyggjendur ráði í Stafnsafréttarlandi frekar en á Eyvindarstaðaheiði. Samningurinn er dagsettur 21. apríl 1763.⁷⁰

Pann 14. júní 1773 lögfesti Sveinn Pétursson umboðshaldari í Svínadalsumboði Eyvindarstaðaheiði. Í lögfestunni stendur:

Lógfesti nu i dag alla Eivindastadar Heide millum þeirra umm merkia sem effter filger. First ad Nordann verdu i Sydre Endann ä Rugludals büngu þadann Hanska fell. Þadan i þann Hlöða Stein sem stendur a Fossa dals brün. Beinleides þadann i Hoolma myrar votn, og þadan til Austurs i Adalsmanns vatna Lækiaaroos, Rædur so Lækurenn til Svartár og so framm Svartä i Svörtu Tiörn, þadann beinleides stefnu til Jókuls, rædur so Jökull til Blöndu upptaka. Rædur So Blanda til FirrGreindrar Ruglu dals bungu. Fyrer byd eg hvorium manni so vel innan Syslu sem utann bruka edur beita, Hrys rif ad vinna edur nockurt hagrædi sier ad nyta innan nefndra landamerkia þad Logum er a moti nema mitt edur a buandans ä Eivindarstodum sie skriflegt leifi til. Biggest þesse Lógfesta a Gömlum dom og Documenter sem eg i Hondum hefe hvor Frammvysast skulu a sinne Tyd ef nockrer hier a moti gióra. Hier med til bijdst ecke einasta Helldur tilseigest ollum sem Fiar rekstur lamba bruka effter Lógum, ad reka syn lómb ä Eivindarstada Heidi effter [gamalli] veniu og giordum dömum þar um til forna, giore nockur hier ä möti giefte bondenn nu verandi a Eivindarstóðum velforsoktur Jon Thumasson mier þad til kinna.⁷¹

Pann 11. maí 1776 lögfesti Jón Árnason umboðshaldari í Svínadalsumboði Eyvindarstaðaheiði. Í lögfestunni, sem er keimlík þeirri frá 1773, stendur:

Lögfeste hier med alla Eivindarstadarheide, innann þeirra Takmarka sem hier effter greiner. Ad Nordannverdu i Sydre Endann á Rugludalsbungu, þadann Rettsýne til austurs i Handska fell, þadann i þann Hlódastein sem Stendur á Fossadalsbrún, beinleides þadann i Hólmamyrrar Vatn, og þadann Rettsynes i

⁶⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns IX, bls. 119.

⁷⁰ Skjal nr. 2 (135).

⁷¹ Skjal nr. 2 (21) a-b.

Adalsmannvatna Lækiar Ós. Rædur so lækurenn til Svartár, enn áenn rædur allt framm í Svörtu Tiörn, þadann beinleides Stefnu til Jökuls, Rædur so Jökullenn til Blöndu upptaka, Enn Blanda rædur ad Sunnann og Vestann allt gegnt fyrstskrifudu ör nefne. Fyrerbýd eg hvöriumm manne sovel innann Sýsslu sem utann ad bruka edur beita, edur nockurt hagræde sier ad nýta innann Nefndra Landa Merkia, Sierdeiles Fyrer býd Eg Hrísrif, Kolagiörd, og Hrossa upprekstur, samt Sierhvöria adra lögum gagnstæda brukun a nefndre Heide, nema Mitt edur ábuandans á Eivindarstöðum, sie skriflegt leife til. Byggest þesse lögfesta á gömlum dómum og Documenter sem Eg i Höndum hefe, hvör frammvísast skulu a sinne Týd, ef Nockrer hier i móte giöra. Hier med tilbýdst ei alleinasta, heldur alvarlega tilseigest, öllum sem Upprekstur Lamba brúka effter Lögum, ad Reka sín Lömb á Eivindarstada Heide, effter gammallre Veniu og giördum Dómum til forna, er til skyllda alla ábuendur i Millum, Blöndu og Heradsvatna frá Laxaa á Skagaströnd ad Vestann, enn Gaunguskardsá ad austann, sin Lömb á Eivindarstadarheide ad reka, samt Veniulegum Fiallskilum uppe ad hallda.⁷²

Þann 31. maí 1790 bað Eiríkur Jónsson á Eyvindarstöðu bændur á svæðinu frá Héraðsvötnum út að Gönguskarðsá að austan allt til Blöndu og út að Laxá að vestan að reka lömb sín á Eyvindarstaðaheiði. Bréfið er stílað á sýslumann Björn Jónsson. Beiðni hans var svohljóðandi:

So sem gömul Skilrýke og Lögsamder dómar, sem liggia í Stifftkistunne á Hólum i Hialltadal, og so vel hier á Bolstadar hliðar-, sem Einghlídar-, samt Lítingsstada- og Seilu-þingum Upplesenn og Uppáskrifud, tilhallda öllum búande Mönnum frá Heradsvötnum utad Gaunguskardsá ad austann allt til Blöndu utad Laxá ad Vestann, sem eiga 10 lömb á Frá færnum og þadann af fleire, ad Reka sin lömb árlega á Eivindarstada Heide, so sem Lög afrett, hvad umm nockur Undannferenn ár vissra og lika vel mier ólíósra orsaka Vegna forsómast og undanndreigest hefur; So bid Eg hier med vinsamlega, alla búande menn innann hiertilgreindra takmarka ad vestannverdu, ad þeir villdu á nu yferstandande Sumre og effter dags þeckia og Rækia Skylldu sina, á því, ad reka sín lömb á nefnda Eivindarstada Heide, So sem Lög afrett, samt audsyna þau Skil en vor gömlu Landslög Sier hvöriumm þeim á hendur seigia, er Skylldu Upprekstur á Lög afrett eiga; enn Eg tilbyd mig og lofa hier med ad standa i þeim Skilum sem einum afrettar bónda ber, epter sem Eg hefe frekast Efne og kraftra til, bæde í því ad hreinsa afrettenn, sem og láta Fiár Rettana vera i Forsvaranlegu Stande, ad hlutadeigendur gete i Sundurdreiged sinn Lömb án hindrunar, sem af minne vanrækt og Forsómun orsakast kinne. Bid Eg hier med þienustusamlega ad herra Sysslumadurenn villde láta þessa mina begiæring upplesa og auglýsa so vel á Bólstadar- sem Einghlídar þingum, og uppáskrifa, samt áminna

⁷² Skjal nr. 2 (22).

bændur i tilgreindu plátze hier i Sysslu, ad etterlifa, þeim uppálagder Löglegre Skylldu i tiedu efne.

Fyrir aftan bréfið kemur fram að því hafi verið þinglýst 1. júní 1790. Einnig er ritað á bréfið að það hafi verið lesið á manntalsþingi 1. maí 1879. Getið er hvernig bændur brugðust við bréfinu:

Upplesed og uppáskrifad fyrer manntalsþings Riette ad Bolstadarhlíd þann 31^a Maii 1790, og lofa flester af næstverande þingsóknar mönnum ad fullnægja sinne hier ad framann anfærdre Skyldu, i ad Reka á afrettenn og syna öll Fjallskil, enn hiner fáu, sem vegna Fjarlægðar og annarar óhægðar treistast ej til ad Reka, lofa ad betala Fjalla Tolla eda syna afrenttar bóndanum adra eins þægd.⁷³

Ásmundur Jónsson bóndi á Silfrastöðum skrifaði konungi, 10. júlí 1797, og bauð honum að hafa makaskipti á jörðunum Eyvindarstöðum og Þorleifsstöðum í Blönduhlíð. Þorleifsstaðir voru 60 hundruð að dýrleika og með fylgdu hjáleigurnar Mosagrund og Vaglagerði. Eyvindarstaðir, sem tilheyrðu Hólabiskupsstól, voru hins vegar 40 hundruð að dýrleika en þeim fylgdi víðfemt beitiland sem hentaði vel til fjárreksturs. Ásmundur segir að sér bjóðist Eyvindarstaðir til leigu en hann vilji ógjarnan gerast leiguliði. Hann telur upp kosti þess að makaskiptin fari fram og bendir á að á Þorleifsstöðum sé dugmikill ábúandi, jörðin liggi í betra og gróðursælla landsvæði, sé nær biskupsstólnum og gefi af sér hærri tekjur. Eyvindarstaðir séu hins vegar að öllu leyti lélegri jörð að undanskildu hinu víðfeðma beitilandi sem Þorleifsstaðir bæti þó margfalt upp með betri túnum og engjum. Sigurður Stefánsson

Hólabiskup gaf álit sitt á makaskiptunum með bréfi dagsettu 21. september 1797. Hann sagðist ekki hafa neina ástæðu til að hindra makaskiptin en vóg og mat kosti og galla þeirra og benti m.a. á að nautgriparekstur til fjalls á svokallaða Eyvindarstaðaheiði ætti að geta verið tekjustofn fyrir biskupsembættið. Hann óskaði hins vegar álits Stefáns Þórarinssonar amtmanns á makaskiptunum. Álit Stefáns er dagsett 24. október 1797 en þar mælir hann með makaskiptunum enda hafði hann aflað nánari upplýsinga hjá sýslumanni um kúgildi og tekjur jarðanna. Hann ræðir kosti og lesti og segir það rétt að Eyvindarstaðir séu víðfeðm fjalllendisjörð, þ.e.a.s. þeim fylgi beitarland til fjalls. Það hafi hins vegar aldrei nýst biskupsstólnum því not þess fylgi jörðinni og sé því nýtt af leiguliðanum sem beitiland fyrir kvikfénað hans. Stefán amtmáður mælti því með makaskiptunum og taldi þau hagstæð fyrir báða aðila. Konungur gaf loks leyfi fyrir makaskiptunum með bréfi dagsettu 17. maí 1799.⁷⁴

Dómur var kveðinn upp þann 16. september 1813 í deilu Stafns og Eyvindarstaða um upprekstrartolla á Eyvindarstaðaheiði:

Að hvörninn sem upprekstri er hagað á heiðina [annar skrifað ofan línu] þó að eitt ár sé rekið flestallt fé á Eyvindarstaðaheiði en hið annað á Stafnsland

⁷³ Skjal nr. 2 (101) a-b.

⁷⁴ Skjal nr. 2 (109) a-b og *Lovsamling for Island VI*, bls. 366-367.

skulu Tollarnir af báðum heiðunum skiptast í jafna tvo hluti og Taki sinn helming hvör Eyvindarstaðabóndi, og Stafnsbóndi; en í sjálfræði skal þeim vera, hvort þeir telja menn í sundur, og taka hjá sínum flokki hvör, eður þeir safna öllu í eitt og skipta svo í tvo hluti; en svo skal skiptum haga; að sitt ár skipti hvör, en hinn skal kjósa sem ekki skiptir, eður ef þeir vilja leggja á hlut er þeim eins rétt.⁷⁵

Deilendur sættust á dóminn. Í dómsskjölunum er vísað í lögfestu frá 1. maí 1806. Þar segir:

Eyvindarstaðabóndinn leggur alla Eyvindarstaðaheiði sem er mykill alheimur, hvörja Blöndudælinga og Svartdælinga heimalönd afskera að Norðann, mjög nærri byggðum. Blanda að Vestann og sunnann þá Jökullinn að suð austann, beinlínis undann honum á Brunnabrekkubrúnir, þar norðeptir móti Aðalsmannsvatnslæk, þar þvert yfir í Lækinn. Úr honum og yfir þver Aðalsmannsvötn til Fossadalsbrúna vestari, stemmir þá Hanskafell síðast.⁷⁶

Einnig er vísað í lögfestu frá 6. júní 1794. Þar stendur:

[...] allt Stafnsland að fráteknum Töðum og Eingjum, fra garðinum á Kúfahlaðaklifi, og a Fjall upp til austurs gegnt svokolluðum Þrepskjölum í Kiðaskarði. Þaðann beint í Svarta gil síðann í Svartá til vesturs; allar Háutungur milli Fossár og Svartár framm í Aðalsmannsvatnalæk, og þar þvert yfir vötninn í áðurnefnda Fossá. – og Stafns Teiga frá því gegnt réttinni gömlu og stemmir síðast á Línghól.⁷⁷

Á manntalsþingi að Stóru-Seilu, 22. júní árið 1807, var upplesin dómsafskrift fyrir Eyvindarstaðaheiði, hverri þingsmenn sögðust protestera að gild væri eður gilda myndi, þá.⁷⁸

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 28. maí árið 1823, var lesin upp lögfesta fyrir Eyvindarstaðaheiði og svar uppá hana.⁷⁹ Árið eftir, á manntalsþingi að Stóru-Seilu, 15. maí árið 1824, var upplesin klögun yfir rekstrarleysi á Eyvindarstaðaheiði.⁸⁰

Fundur var haldinn 23. apríl 1853 á Bergsstöðum í Svartárdal til að ræða upprekstur á Eyvindarstaðaheiði:

Mættu á þessum fundi Hreppsstjóri Sgr Guðmundur Arnljótsson á Guðlaugsstöðum, vegna Sgr Ólafs Thómassonar á Eivindarstöðum og sona hans, hvartil þessir áður höfðu gefið honum fullmakt; Einnig mætti bóndinn Sgr Jón Sigurðsson í Stafni; Enn á aðra hlið mættu Hreppstjórnarnir úr Bólstaðarhlýðar, Seilu, og Lýtingsstaða hreppum. Var þá fyrst framlagður samningur dagsettur 19. Febr. Næstl. sem gjörður var milli Sgr Ólafs og

⁷⁵ Skjal 4 (61).

⁷⁶ Skjal 4 (61).

⁷⁷ Skjal 2 (31) a-b.

⁷⁸ Skjal nr. 2 (136).

⁷⁹ Skjal nr. 2 (137).

⁸⁰ Skjal nr. 2 (138).

þessara hreppsstjóra, fyrir hönd þeirra sveitarfélaga sem heiðina brúka, og var hann á ní staðfestur og álitinn af báðum hlutaðeigendum gyldandi skjal.

Þar næst var tekið til umræðu hvörjar Jarðir skyldu vera fríteknar frá Lambatolls gjaldi. Vegna átroðnings af afréttarpeningi; og af því þær eiga stór lönd liggjandi að afréttinni, voru þær þessar að vestan: Bollastaðir, Selland, Rugludalur, Steiná, Steinárgerði, Hóll, Stafn, Fossar, og Kóns garður; enn að norðan: Tunguháls, Goðdalir, á meðan þessara jarða ábúendur, reka í sín heimalaönd og þar að auki Ölduhryggur, Ýrafell, Gilhagi, Mælifell, Hamarsgerði og Reykir, Voru allir hlutaðeigendur þessu samþykkir. Sömuleiðis var tekið til umræðu samkomulag um fjallatollgjald, milli Stafns og Eivindarstaðabónða, var þar um ályktað: að Eivindarstaðabóndi skyldi einn taka á móti öllum fjallatollum, og af þeim afhenda strags við réttina Stafnsbónða 35 lömd, fyrir Réttarstæði, land og annan átroðning við réttina, og ef lambatollar, gjaldast fleiri eða færri enn áttatýu, sem fundarmenn héldu mundi geta verið meðaltala; þá skyldi í Ólafs hlut falla tveir hlutir; enn einn þriðjungur í hlut Stafnsbónða af þeim tollum sem verða yfir eða undir 80 – líka afsalaði Stafnsbóndinn sér, til Eivindarstaðabónða umráðum heiðarlands, síns, hvað brúkarleifi og bann áhrærir.⁸¹

Jón Sigurðsson, bóndi í Stafni, skrifaði undir bréfið. Það gerðu einnig G.[uðmundur] Arnljótsson, vegna Ólafs [Tómassonar og sona hans], E. Gottskálksson, hreppsstjóri Seyluhrepps, S. Guðmundsson, hreppsstjóri Bólstaðarhlíðarhrepps, og Tómas Jónsson, hreppsstjóri Lýtingsstaðahrepps.

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 15. maí árið 1861, var samþykkt og ákveðið, að þeir sem ættu lönd að Eyvindarstaðaheiði frá Ölduhrygg út að Mælifelli skyldu ganga og hreinsa heimafjöllin á haustum í félagi og færu allir fram fyrir, en við Gilhagasel skyldu bætast við þá 8 menn úr Tungusveitinni og Goðdalasókn utan til, en Goðdalafjall, Goðdaladalur og Runa skyldu gangast frá Svartárdölunum, Ánastöðum, Tunguhálsi og Goðdölum.⁸² Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 30. maí árið 1862, var þinglesið samþykktarskjal, viðvíkjandi upprekstri fénaðar og hrossa á Eyvindarstaðaheiði og Stafnsafrétt, ásamt byggingu á réttum þar.⁸³ Á manntalsþingi að Stóru-Seilu, sem fór fram degi síðar en að framan greinir, var auglýst samþykktarskjal, viðvíkjandi upprekstri fénaðar og hrossa á Eyvindarstaðaheiði og Stafnsafrétt, sem og um byggingu Stafnsréttar.⁸⁴

Í aukarétti á Reynistað, 5. apríl árið 1873, óskaði J. F. Sigvaldason eftir því að spyrja vitni um fjallskil Laxdæla í Hlíðarhrepp að undanförmu, til upplýsingar í því máli er hreppstjórinn í Hlíðarhrepp hafði höfðað í Húnavatnssýslu gegn honum og fleiri mönnum. Jón Benediktsson í Hróarsdal bar að einungis Skagfirðingar hefðu gengið svonefnd Laxárdalsfjöll og vestur undir bæi. Einnig bar hann að Laxárdalsfjöll

⁸¹ Skjal nr. 4 (63).

⁸² Skjal nr. 2 (139).

⁸³ Skjal nr. 2 (140).

⁸⁴ Skjal nr. 2 (141).

hafi jafnan verið hreinsuð áður en fé kæmi heim af Eyvindarstaðaheiði, og gengu norðanmenn þá Laxárdalsfjöll líka í seinni göngum. Jón lýsti svo takmörkum Laxárdalsfjalla og þeim jörðum sem þar eiga land að, en kvaðst ekki geta lýst fjallskilum Laxdæla á Eyvindarstaðaheiði. Vigfús Vigfússon á Geirmundarstöðum bar að Laxárdalsmenn hefðu yfirleitt gengið Laxárdalsfjöllin með Skagfirðingum. Vigfús lýsti einnig takmörkum Reynistaðafjalla og þeim jörðum sem þar eiga land.⁸⁵

Aukaréttur var haldinn að Dúki sama dag í þessu máli, hvar framhaldið var vitnaleiðslum áhrærandi fjallskil Laxdæla í Hlíðarhreppi. Þorbergur Jónsson bóndi á Dúki og fyrrum hreppstjóri kvaðst ekki geta borið um upprekstur á Staðarfjöll fram til 1818, en á þeim tíma hafi a.m.k. nokkrir rekið fram á Eyvindarstaðaheiði en frá 1818 hafi almennt verið rekið á Staðarfjöll af Skagfirðingum, sem áttu land að fjöllum og af Langholti og úr Hegranesi, en um Laxdæli og Skarðamenn úr Bólstaðarhlíðarhreppi geti hann ekkert víst borið fyrr en árið 1837, er hann varð hreppstjóri í Staðarhreppi, en þá hafi Laxdælir yfir höfuð rekið hér í fjöllum og gert fjallskil til Staðarréttar og því hafi þeir framhaldið síðan, að fráteknum bændunum í Þverárdal, sem ýmist hafi verið í norður fjöllin eða fram á heiðar og það hafi kannski líka stöku sinnum viljað til að það hafi verið rekið frameftir svo sem sé í bili af einstaka manni á öðrum bæjum í Laxárdal; honum sé það ekki fullkunnugt. Vitnið var spurt nánar um takmörk Reynistaðafjalla og eignarhald á því. Þorbergur sagði að 15–16 manns hafi gegnið Laxárdalsfjöllum á hverju hausti, í sinni hreppstjórnartíð, flestir að norðan.⁸⁶

Á manntalsþingi að Lýtingsstöðum, 30. maí árið 1874, er þinglesið skjal frá afréttarbóndanum Bjarna Ólafssyni á Stafni í Húnavatnssýslu, er skýrir frá því, að svo framarlega sem þeir Skagfirðingar er reki fénað sinn til Eyvindarstaðaheiðar, skilji hann eftir fyrir austan Svartá á Stafnsgili og utar á gilinu að vestan en í svokölluðum Sveig, þá finni hann sig orsakaðan til að kæra þá hina sömu fyrir hlutaðeigandi yfirvaldi. Skjal Bjarna er dagsett. 27. maí sama ár.⁸⁷ Á manntalsþingi að Stóru-Seilu, 1. júní sama ár, var þinglesið skjal Bjarna Ólafssonar á Stafni, sem tiltekur takmörk fyrir upprekstri Lýtingsstaða- og Seiluhreppsmanna, á Eyvindarstaðaheiði.⁸⁸

Landamerkjabréf fyrir Eyvindarstaðaheiði var útbúið þann 28. september 1886 og því var þinglýst 20. maí 1889:

Að norðanverðu milli Rugludals og Eyvindarstaðaheiðar eru merki við Blöndu frá syðra Kolluhvammsgreni; þaðan beint austur, sunnanvert við Rugludalsbungu í svokallaðan syðri Austurdal; þaðan rjettsýni austur í Hanzkafell, þar sem það er hæst; þaðan í Hlóðarstein, þann er stendur á Fossadalsbrún að vestan; þaðan beina stefnu í Hólmamýrarvatn; þaðan í austur, beina stefnu í Aðalsmannsvatnalækjarós; ræður svo lækurinn til Svartár; ræður svo áin frá í Svörtutjörn; þaðan beina stefnu í suðaustur upp að

⁸⁵ Skjal nr. 2 (142).

⁸⁶ Skjal nr. 2 (143).

⁸⁷ Skjal nr. 2 (144).

⁸⁸ Skjal nr. 2 (145).

Hofsjökli; ræður svo jökullinn alla leið til Blöndu upptaka, en Blanda ræður að sunnan og vestan merkjum gagnvart fyrstskrifuðu syðra Kolluhvammsgreni.⁸⁹

Gísli Ólafsson, eigandi hálftrar Eyvindarstaðaheiðar, og Jóhann P. Pjetursson, eigandi Eyvindarstaða og hálftrar Eyvindarstaðaheiðar, skrifuðu undir landamerkjabréfið. Það var samþykkt af Ólafi Sigurðssyni umboðsmanni Reynistaðaklausturs, fyrir hönd Reynistaðaklaustursjarðarinnar Rugludals, Birni Jónssyni, vegna Bergsstaðakirkjujarðarinnar Fossa og Bjarna Ólafssyni, eiganda jarðarinnar Stafns.

Þann 6. ágúst 1898 samþykktu fulltrúar Bólstaðarhlíðarhrepps og Lýtingsstaðahrepps, ásamt Seyluhreppi meðlimir Upprekstrarfélags Eyvindarstaðaheiðar, að kaupa Stafnsréttarstæði af Stafnslandi, sem kaupsamningar milli Lýtingsstaðahrepps og Stafnsbónda frá 26. janúar 1897, hljóðaði upp á til félagseignar og notkunar og einnig samþykktu þeir að kaupa Eyvindarstaðaheiði. Þessa ákvörðun tóku þeir í trausti þess að Seyluhreppur myndi standa að kaupunum með þeim og út frá sömu ályktun skiptu þeir til bráðabirgða réttindum og kvöðum þessara þriggja aðila vegna sameignarinnar. Skyldi Bólstaðarhlíðarhreppur bera 5/17, Seyluhreppur 4/17 og Lýtingsstaðahreppur 8/17.⁹⁰

Ár 1899 hinn 1. dag júlímánaðar var fundur haldinn að Valadal í Seyluhreppi og mættu þar fulltrúar frá Bólstaðarhlíðarhreppi, Lýtingsstaðahreppi og Seyluhreppi, og var ætlunarverk fundarins, að koma sér saman um notkun á Stafns- og Eyvindarstaðaafréttum og gera þær ályktanir, sem þörf gerðist viðvíkjandi afréttarlandi þessu.

Voru þvínæst gerðar eftirfarandi ályktanir:

1. Afréttin skal heita „Stafns- og Eyvindarstaða-afrétt,“ eins og hún hefir verið nefnd til þessa, og telst til hennar allt landið milli Blöndu og Jökulsár vestan fram til öræfa og að heimalöndum ásamt með tungunni milli Svartár í Svartárdal og Fossár, réttarstæðið, réttareyrinni og Vökuvamminum og yfir höfuð þeim ítökum í Stafnslandi, sem kaupsamningur milli eigenda Stafns og hreppsnefndar í Lýtingsstaðahreppi getur um. Land þetta er allt að dýrleika 26,4 [hndr.].
2. Á afréttin eiga heimilaðan upprekstur fyrir fénað sinn og fría grasatekju, allir fjáreigendur, er telja fram fénað sinn, sem lögheimili eiga á eftirgreindu svæði: Bólstaðarhlíðarhreppur allur að undanteknum bæjunum á Laxárdal að austan og á Skörðum, fremri hluti Seyluhrepps að Valagerði, Ípishóli, Grófagil og Krossanesi; að þessum bæjum meðtöldum, Eyhildarholti í Rípuhreppi, Stokkhólmi, Mikley og Hringey í Akrahreppi, og Lýtingsstaðahreppur allur fyrir neðan Jökulsá að undanteknum bæjunum Goðdölum, Tunguhálsi, Teigakoti og

⁸⁹ Skjal nr. 2 (14).

⁹⁰ Skjal nr. 4 (4).

Villinganesi. Sæki einhver, auk hinna umgetnu manna, um upprekstrarleyfi á afréttina, getur hann samið um það og fengið leyfi til þess hjá til einhverri af hlutaðeigandi hreppsnefndum, en leyfið gildir þó aðeins um eins árs tíma, nema allar hreppsnefndirnar samþykki að það standi lengur. Þeir, sem slíkt leyfi fá skulu greiða í hagatoll fyrir skepnur.⁹¹

Stóru-Seylubóndi véfengdi þessa samþykkt og sjá má af dómsorði að dómendur höfðu ákveðnar efasemdir um hana.

Við aukarétt á skrifstofu sýslunnar á Sauðárkróki, 7. mars árið 1913, var tekið fyrir mál það er eigendur Stafns- og Eyvindarstaðaheiðar höfðu gegn Birni L. Jónssyni. Björn var sakaður um að hafa nýtt sér heiðina í heimildarleysi. Einnig að hafa gert ábúðarsamning við eiganda Víðimýrar, til málamynda, svo hann gæti hagnýtt sér sumarreitina fyrir stóð sitt, sem hann fóðraði og framleiddi í öðru upprekstrarfélagi en því, þar sem hann hafði sitt rétta heimili. Málið var tekið til dóms.⁹²

Pann 28. mars 1913 var kveðinn upp dómur í deilumáli eigenda Eyvindarstaðaheiðar og Stóru-Seylubónnda um hagatolla hrossa á heiðinni en fyrrnefndu aðilarnir töldu að sá síðarnefndi hefði ekki heimild til upprekstrar þar og breytti engu þó hann hefði keypt hlut í jörð er ætti upprekstrarrétt á heiðina enda hefðu þau kaup aðeins verið til þess að slá ryki í augu manna. Í dómsorði kemur fram:

Upprekstur stefnds á Stafns- og Eyvindarstaðaheiði síðastliðið sumar, getur því eigi eftir þeim upplýsingum, sem fyrir liggja, talist ólöglegur og ber honum því eigi að greiða hagatoll fyrir hann.⁹³

Í reglugerð fyrir upprekstrarfélag Eyvindarstaðaafreftar sem er ódagsett en er líklega frá 1916 stendur eftirfarandi um eignarrétt, umráðarétt og upprekstrarrétt. Í öðru skjali, sem birt er hér aftar er hluti af sömu reglugerð birtur, en báðar útgáfurnar hafðar með samhengis vegna innan hvernar um sig.

1. gr. Eignaréttur

Afréttin, að dýrleika 26,4 hundruð eftir jarðabókinni 1861, er sameign þriggja hreppa í Húnavatns og Skagafjarðar sýslum:

1. Bólstaðarhlíðarhrepps 5/17 eða 7, 8 hundruð
2. Lýtingsstaðahrepps 8/17 eða 12, 4 hundruð
3. Seiluhrepps 4/17 eða 6,2 hundruð

Til afreftarins telst alt land milli Blöndu og Jökulsár vestari frá heimalöndum fram til öræfa, ennfremur Kóngsgarðsland og Háutungur, Vökuhvammur og Réttareyri í Stafnslandi. Réttinni til viðhalds er afreftarfélaginu heimil

⁹¹ Skjal nr. 4 (65).

⁹² Skjal nr. 2 (146).

⁹³ Skjal nr. 4 (65).

grjótupptekt í Stafnsland án endurgjalds. Fyrir ágang af afréttarpeningi og átroðning við réttina ber Stafnsbónda ókeypis upprekstur á afréttina [...]

2. gr. Umráðaréttur

Yfirráð yfir afréttinni og framkvæmdavald í öllum afréttarmálum hafa hreppsnefndirnar í Bólstaðarhlíðar, Lýtingsstaða og Seilu hreppum. [...]

3. gr. Upprekstraréttur

Upprekstur á afréttina eiga allar jarðir á þeim svæðum, sem hér greinir:

1. Bólstaðarhlíðarhreppur allur að undanteknum jörðum á austanverðum Laxárdal og Skörðum.
2. Lýtingsstaðahreppur allur fyrir vestan Jökulsá að undanskildum jörðunum Tunguhálsi og Villinganesi, ennfremur Stokkhólmi í Akrahreppi.
3. Frampartur Seiluhrepps að Valagerði, Ípishóli, Grófargili og Krossanesi að þessum jörðum meðtöldum, ennfremur Mikley í Akrahreppi og Eyhildarholt í Rípurhreppi.⁹⁴

Árið 1973 var komið upp afréttargirðingu frá Kóngsgarði og þvert austur yfir Háutungur í Svartá. Þá voru gerð landskipti á milli eigenda Fossa og upprekstrarfélagsins. Fossar fengu land norðan girðingar á Háutungum en upprekstrarfélagið það land Fossa sem var framan girðingar. Haldið var áfram með afréttargirðinguna austan Svartár á árunum 1976–1978. Þar sem girðingin liggur yfir Svartá á Stafngil:

[...] heitir Sveigur. Hún liggur upp sunnan Einarsdal og upp á höggið sunnan við Mælifellsdal, þaðan til suðausturs ofan við Þrílæki á ofanverðri Haukagilsheiði og fram fyrir veg á Litlasandi og endar á Brunnabrekku. Allmikið land frá kirkjujörðinni Mælifelli lagðist til afréttarins með þessari girðingarlegu. Greiðir upprekstrarfélagið árlega leigu til Mælifellskirkju fyrir landið. Mælifell á Mælifellsdal allan að austanverðu og Haukagilsheiði fram að Brunnabrekkulæk. Enn er ógirt fyrir öræfin suður af Skagafjarðardölum.⁹⁵

Í skrá yfir afréttir, eignaheimildir og landamerki í Skagafjarðarsýslu frá 1985 stendur m.a.:

Afréttarlönd Lýtingsstaðahrepps

Eyvindarstaðaheiði

Samkvæmt jarðaregistri Húnavatnssýslu kaupir Hannes Pétursson bóndi á Skíðastöðum í Lýtingsstaðahreppi Eyvindarstaðaheiði, af Kristjáni Gíslasyni kau[p]manni á Sauðárkróki, en hann var sonur Gísla Ólafssonar er lengi bjó á Eyvindarstöðum og átti bæði Eyvindarstaði og Eyvindarstaðaheiði. Þessi kaup voru gerð 15. maí 1898 og kaupverð 2100 kr. Skömmu síðar mun Hannes hafa selt Eyvindarstaðaheiði, Bólstaðarhlíðarhreppi og Seyluhreppi,

⁹⁴ Skjal nr. 4 (66).

⁹⁵ Sigurjón Guðmundsson, „Eyvindarstaðaheiði”, bls. 33.

en af þessu hafa ekki fundist kaupsamningar eða afsöl varðandi þau eignaskipti.

Árið 1897 keypti Lýtingsstaðahreppur með kaupsamningi 26. janúar það ár, jörðina Kongsgarð á Fossadal 9. hundruð að dýrleika og Háutungur [milli Svartár að austan, Eyvindarstaðaheiðar að sunnan og Fossa og Kóngsgarðslands að vestan] og Stafnseyri með réttarstæði [og Vökuhvammi austan Svartár] alls metið 1/3 úr Stafni eða 9.4 hundruð að dýrleika. Seljandi þessara eigna var Eyjólfur Hansson bóndi í Stafni [er hefur gjaldfríjan upprekstur á Eyvindarstaðaheiði]. Þessum eignum afsalaði Eyjólfur með bréfi 13. október 1897.⁹⁶

Landamerkjaskrá fyrir Eyvindarstaðaheiði er dagsett 20. ágúst 1985:

Að norðan: Frá syðra Kolluhvammsgreni við Blöndu ræður bein lína austur, sunnanvert við Rugludalsbungu í svokallaðan syðri Austurdal. Úr syðri Austurdal ræður bein lína austur í Hanskafell þar sem það er hæst. Þaðan ræður sjónhending í Hlóðarstein sem stendur á Fossárdalsbrún að vestan. Ráða svo hæstu brúnir Fossárdals að vestan fram í efri enda Smjörmálgils (Smjörmoksgils). Síðan ræður Smjörmálgil í Fossá. Fossá ræður svo fram í Arnarhól. Úr Arnarhóli liggja merkin austur á Þingmannaháls, en hann skiptir svo merkjum eftir því sem vatn fellur meðan hann endist.

Að austan: Úr enda Þingmannaháls ræður svo sjónhending suður á Hraungarð og eftir honum suður á Hraungarðshaus. Þaðan ræður sjónhending sem framhald af Hraungarðinum í suður að Ströngukvísl. Síðan ræður austasta kvísl Ströngukvíslar að upptökum.

Að sunnan: Frá upptökum austustu kvíslar Ströngukvíslar ræður Hofsjökull að syðstu kvísl Blöndu við upptök.

Að vestan: Frá upptökum syðstu kvíslar Blöndu ræður Blanda alla leið að áðurnefndu syðra Kolluhvammsgreni.⁹⁷

Fyrir neðan landamerkjalýsinguna stendur að eigendur Eyvindarstaðaheiðar séu samþykki henni en engar undirskriftir fylgja.

Félagsmálaráðuneytið fór þann 20. febrúar 1989 þess á leit við sveitarstjórnir að þær upplýstu ráðuneytið um eftirfarandi:

1. Eiga íbúar sveitarfélagsins upprekstrarrétt í einhvern afrétt?
2. Hvað nefnist sá afréttur?
3. Hvar liggja mörk hans?
4. Eiga íbúar annarra sveitarfélaga upprekstrarétt í sama afrétt?
5. Hvaða sveitarfélög eru það?
6. Hafa sveitarfélögin komið sér saman um, til hvaða sveitarfélags afrétturinn skuli teljast?⁹⁸

⁹⁶ Skjal nr. 4 (11).

⁹⁷ Skjal nr. 4 (58).

Í svari Lýtingsstaðahrepps frá 6. nóvember 1989 stendur eftirfarandi:

Eyvindarstaðaheiði er heiðaland er liggur upp af Blöndudal í Austur Húnavatnssýslu. Samkvæmt landamerkjabréfi fyrir Eyvindarstaðaheiði nr. 81 frá 1889 eru merki heiðarinnar þessi:

„Að norðanverðu milli Rugludals og Eyvindarstaðaheiðar eru merki við Blöndu frá syðra Kolluhvammsgreni, þaðan beint austur, sunnanvert við Rugludalsbundu í svokallaðan syðri Austurdal, þaðan réttsýnis austur í Hanzkafell, þaðan sem það er hæst, þaðan í Hlóðarstein, þann er stendur á Fossadalsbrúnum að vestan, þaðan beina stefnu í Hólmamýrarvatn, þaðan í austur, beina stefnu í Aðalsmannsvatnslækjarós, ræður svo lækurinn til Svartár, ræður svo áin fram í Svörtutjörn, þaðan beina stefnu sauðaustur upp að Hofsjökli, ræður svo jökullinn alla leið til Blöndu upptaka, en Blanda ræður að sunnan og vestan merkjum gagnvart fyrstskrifuðu syðra Kolluhvammsgreni.“

3 hreppar eiga upprekstur á Eyvindarstaðaheiði, Bólstaðarhlíðarhreppur í Austur-Húnavatnssýslu, Seylu- og Lýtingsstaðahreppur í Skagafjarðarsýslu. Fram að 1897 var heiðin eign Eyvindarstaða í Blöndudal og guldu þeir er reka skyldu 10 lömb eða fleiri Eyvindarstaðabónda 1 lamb í toll sbr. dóm um lambarekstur á Eyvindarstöðum gjörðum að Svínavatni á Ásum 1460, upprituðum á Hólum 24. apríl 1792 og upplesnum á manntalsþingi í Bólstaðarhlíð 22. maí 1792.

6. ágúst 1898 keyptu síðan þessir 3 hreppar heiðina af Hannesi Péturssyni, auk þess sem þeir höfðu keypt jörðina Kóngsgarð, Háutungur og Stafnseyri og lagt til heiðarinnar sbr. kaupsamning frá 26. jan. 1897.

Eignarhlutföll þessara þriggja hreppa eru:

Lýtingsstaðahreppur 8/17

Bólstaðarhlíðarhreppur 5/17

Seyluhreppur 4/17

Skv. síðasta fjallskilaseðli eiga þessir bæir í Lýtingsstaðahreppi upprekstur á Eyvindarstaðaheiði:

Álfgeirsvellir

Árnes

Ánastaðir

Bjarmaland

Borgarey

Borgarfell

Breið I og II

Brautartunga

Breiðargerði

Brekkukot

⁹⁸ Skjal nr. 4 (12).

Brenniborg	Brúnastaðir I, II og III
Daufá	Fitjar
Gilhagi I og II	Goðdalir I og II
Hafgrímsstaðir	Hamrahlíð
Hamrar	Héraðsdalur I og II
Hóll	Teigakot
Hvammkot	Hvíteyrar
Hverhólar	Írafell
Ytra Vatn	Ytri Mælifellsá
Svartárdalur	Kolgröf
Krithóll I og II	Laufás
Laugarbakkar	Laugarból
Laugardalur	Laugarholt
Laugarhvammur	Lýtingsstaðir
Ljósaland	Litlidalur
Merkigarður	Miðdalur
Fremri Svartárdalur	Ölduhryggur
Mælifell	Nautabú
Háabrekka	Reykir
Reykjaborg	Grímsstaðir
Miðvellir	Reykjavellir
Saurbær	Syðra Vatn
Syðri Mælifellsá	Skíðastaðir
Stapi	Starrastaðir
Steinsstaðir	Laugarmýri
Steintún	Stekkjarholt
Stórhóll	Sveinsstaðir

Sölvanes	Tunguhlíð
Varmilækur	Villinganes
Vindheimar	Þorsteinsstaðir
Þorsteinsstaðakot	Stokkhólmi (í Akrahreppi) ⁹⁹

Bólstaðarhlíðarhreppur svaraði 1. nóvember 1989:

Eyvindarstaðaheiði sameiginlegur afréttur með Seyluhreppi eignarhluti 4/17, Lýtingsstaðahreppur 8/17 og Bólstaðarhlíðarhreppur 5/17. [...]

Einnig er notað sem sameiginlegt beitarland lönd eyðibýla innan sveitarfélagsins, á Laxárdal og sveitarfélagið á jörðina Rugludal í Blöndudal, sem er afgirt og notuð til beitar fyrir bændur í Bólstaðarhlíðarhreppi.

Einnig leigir sveitarfélagið jörðina Þverárdal af ríkissjóði og eignarland er Selhagi á Skörðum.¹⁰⁰

Í eignalista Bólstaðarhlíðarhrepps sem fylgdi bréfi frá 24. nóvember 2006, er varðaði tilfærslu eigna frá hreppum til Húnavatnshrepps, kemur fram að í 5/17 hluta eign Bólstaðarhlíðarhrepps í Eyvindarstaðaheiði séu land, veiðihlunnindi og gangnamannaskáli.¹⁰¹

Þann 8. október 2008 bað sveitarstjóri Húnavatnshrepps sýslumanninn á Blönduósi um að skrá 5/17 hluta eign hreppsins í landi og veiðihlunnindum á Eyvindarstaðaheiði, auk ýmissa annarra eigna, sem eign Sjálfseignarstofnunar Eyvindarstaðaheiðar.¹⁰²

Í skipulagsskrá Sjálfseignarstofnunar Eyvindarstaðaheiðar frá 8. desember 2005 kemur fram að hún er stofnuð af Bólstaðarhlíðarhreppi og að hann leggi fram 5/17 hlut sinn í Eyvindarstaðaheiði, Rugludal og Selhaga. Einnig kemur fram að eftirfarandi lögbýli eigi upprekstur á lönd stofnunarinnar við stofnun hennar; Auðólfstaðir, Austurhlíð I og II, Ártún, Barkarstaðir, Bergsstaðir, Blöndudalshólar, Bollastaðir, Botnastaðir, Bólstaðarhlíð I og II, Brandsstaðir, Brattahlíð, Brúarhlíð, Brún, Eiríksstaðir, Eyvindarstaðir, Finnstunga, Fjósar, Fossar, Gautsdalur, Gil, Gunnsteinsstaðir, Hlíðarendi, Hólabær, Hóll, Hvammur (í Svartárdal), Kúfastaðir, Leifsstaðir I og II, Mjóidalur, Skeggsstaðir, Skottastaðir, Stafn, Steiná I-III, Strjúgsstaðir, Sölvatunga, Torfustaðir, Vatnshlíð, Þverárdalur og Æsustaðir. Jafnframt skuldbindur sjálfseignarstofnunin sig til að veita þeim búfjáreigendum í

⁹⁹ Skjal nr. 4 (13).

¹⁰⁰ Skjal nr. 4 (14).

¹⁰¹ Skjal nr. 4 (59).

¹⁰² Skjal nr. 4 (60).

Bólstaðarhlíðarhreppi, sem samkvæmt gildandi lögum um afréttarmálefni, fjallskil o.fl. á hverjum tíma eiga upprekstrarrétt á afrétt sveitarfélags eða upprekstrarfélags innan sveitarfélagsins, rétt til upprekstrar í lönd stofnunarinnar með sama hætti og verið hefði, ef löndin hefðu áfram verið eign sveitarfélagsins.

Í sveitarfélagslýsingu Lýtingsstaðahrepps í *Byggðasögu Skagafjarðar III* stendur:

Afréttir þær sem bændur í Lýtingsstaðahreppi hafa nytjað, og hafa enn aðgang að, eru tvær: Eyvindarstaðaheiði og Hofsafrétt. Afréttina sem nefnd er Eyvindarstaðaheiði eiga jarðir í Lýtingsstaðahreppi í sameign með framhluta Seyluhrepps og mestum hluta Bólstaðarhlíðarhrepps. Reyndar hæfir ekki lengur að segja að afréttarlandið sé eign þessara sveita eða jarða því í kjölfar sammings um Blönduvirkjum hefur eignarrétturinn verið dæmdur af sveitunum. [...]

Svonefnd Haukagilsheiði er hluti af landi Mælifells en leigð Upprekstrarfélagi Eyvindarstaðaheiðar fyrir ákveðið gjald á hverju ári enda er mestur hluti hennar afréttarmegin við afréttargirðinguna. Haukagilsheiði er þó jafnan smöluð til Mælifellsréttar.¹⁰³

¹⁰³ Hjalti Pálsson. *Byggðasaga Skagafjarðar III – Lýtingsstaðahreppur*. Sauðárkrókur. 2004, bls. 23.

6 NIÐURSTÖÐUR ÓBYGGÐANEFNDAR

6.1 Efnisskipan og sameiginleg atriði

Hér á eftir verður fyrst fjallað um *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* og fyrir-
liggjandi dómafordæmi í þjóðlendumálum og samhengi þeirra við þau úrlausnarefni
sem hér eru til umfjöllunar. Að því búnu verður gerð grein fyrir landnámi á því svæði
sem mál þetta varðar og því næst koma niðurstöður óbyggðanefndar um
eignarréttarlega stöðu einstakra landsvæða, í staðfræðilegri röð.¹⁰⁴ Loks verður fjallað
um ákvörðun málskostnaðar.

6.1.1 Almennar niðurstöður óbyggðanefndar

Í úrskurðum óbyggðanefndar í málum á svæði 1 er í kaflanum *Almennar niðurstöður
óbyggðanefndar* gerð grein fyrir athugunum og niðurstöðum um nokkrar staðreyndir
og lagaatriði sem almenna þýðingu geta haft við úrlausn þjóðlendumála. Í úrskurðum í
málum á svæði 2 var aukið við þessa umfjöllun og nokkrum nýjum atriðum bætt við.
Kaflar þessir voru felldir saman, með lítilsháttar breytingum, og birtir þannig sem
viðauki við úrskurði í málum á svæðum 3–6. Sá texti fylgir nú einnig í viðauka með
úrskurðum í málum á svæði 7 suður, að viðbættum nokkrum almennum köflum úr
úrskurðum á svæðum 5–6 og nýjum formála til skýringar.

Umfjöllun og niðurstöður óbyggðanefndar um eignarland eða þjóðlendu á
einstökum landsvæðum eru í beinu samhengi og samræmi við umræddar *Almennar
niðurstöður óbyggðanefndar* og vísar til þeirra.

6.1.2 Dómafordæmi í þjóðlendumálum

Hæstiréttur hefur kveðið upp fjölda dóma sem fela í sér afstöðu réttarins til atriða sem
almenna þýðingu hafa við efnislega úrlausn þjóðlendumála. Samhengi nýrra
niðurstaðna dómstóla við þau grundvallaratriði sem úrlausnir óbyggðanefndar
byggjast á kemur að sjálfsögðu til skoðunar hverju sinni. Að því marki sem umfjöllun
um slík atriði í úrskurðum á fyrri svæðum hefur almenna þýðingu hefur hún verið
felld inn í *Almennar niðurstöður óbyggðanefndar* sem hér fylgja í viðauka og vísast
þangað.

Við uppkvaðningu úrskurða í málum nr. 1–5/2008, á svæði 7 suður, liggja ekki
fyrir nýir dómar Hæstaréttar í þjóðlendumálum en geta ber um ákvörðun
Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06. Þar var því
hafnað að taka til efnismeðferðar kærsmål sem varðaði dóm Hæstaréttar Íslands frá
11. maí 2006 í máli nr. 496/2005. Kærumálið varðaði nánar tiltekið landsvæðin Fjall
og Breiðármörk í Örafum, sem Hæstiréttur hafði dæmt þjóðlendur, og til skoðunar

¹⁰⁴ Umfjöllun um staðhætti og gróðurfar á svæðinu er byggð á útgefnum kortum Landmælinga Íslands,
örnefnaskrá frá nafnfræðisviði Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, athugunum í
vettvangsferð, sbr. kafla 4.3., og almennum uppsláttarritum, svo sem árbókum Ferðafélags Íslands.

voru ákvæði Mannréttindasáttmála Evrópu, sbr. lög nr. 62/1994, í 1. gr. 1. viðauka [Friðhelgi eignarréttar], 1. mgr. 6. gr. [Réttur til réttlátrar málsmeðferðar fyrir dómi] og 14. gr. [Bann við mismunun]. Kvörtun málshefjenda til Mannréttindadómstólsins varðaði bæði lög nr. 58/1998, um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, og meðhöndlun Hæstaréttar á umræddu máli, þar á meðal sönnunarkröfur.

Mannréttindadómstóllinn komst að þeirri niðurstöðu að 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann ætti ekki við í umræddu máli þar sem umþrætt land teldist ekki eign kæranda í skilningi ákvæðisins. Í því sambandi tók dómstóllinn sérstaklega fram að þegar um kröfu til eignarréttinda er að ræða geti sá sem hana hefur uppi einungis átt lögmætar væntingar til að um eign sé að ræða ef krafa hans hefur fullnægjandi stoð í landsrétti viðkomandi aðildarríkis, svo sem þegar fyrir hendi eru fordæmi dómstóla í þá veru. Þá kvað dómstóllinn Hæstarétt Íslands bæði hafa farið að viðeigandi lagaákvæðum og fylgt eigin fordæmum um að landamerkjabréf eitt og sér teljist ekki fullnægjandi sönnun ef eldri gögn mæla því í mót. Þannig taldi dómstóllinn að kærundur hefðu ekki sýnt fram á að þeir ættu lögmætar væntingar til þess að umþrætt land teldist eign þeirra og þeir gætu því ekki notið verndar 1. gr. 1. viðauka við sáttmálann að þessu leyti. Mannréttindadómstóllinn komst enn fremur að þeirri niðurstöðu að ekkert benti til þess að brotið hefði verið gegn 1. mgr. 6. gr. eða 14. gr. sáttmálans í máli kæranda og taldi því ekki að á þá hefði verið lögð óhóflega þung sönnunarbyrði.

6.2 Landnám

Óbyggðanefnd hefur í fyrri úrlausnum sínum byggt á því að skýrar frásagnir *Landnámu* hafi sönnunargildi um tilvist eignarréttar en talið hæpið að af takmörkuðum lýsingum í *Landnámu* verði afdráttarlausar ályktanir dregnar um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar yfir landsvæði með námi.¹⁰⁵ Má í þessu sambandi einnig vísa til dóms Hæstaréttar 28. september 2006 í máli nr. 497/2005, sem fjallaði um Hoffells-Lambatungur í Nesjum.

Í kafla 5.1. hér að framan er gerð grein fyrir þeim takmörkuðu frásögnum *Landnámu* sem lúta að landsvæði því sem hér er til umfjöllunar. Af þeim verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins numið var. Að öðru leyti vísast til eftirfarandi kafla um einstök landsvæði.

6.3 Eyvindarstaðaheiði og Hraunin

6.3.1 Inngangur

Hér verður fjallað um þann hluta þjóðlendu-kröfusvæðis íslenska ríkisins sem Húnavatnshreppur og Sveitarfélagið Skagafjörður gera kröfu til sem eignarlands.

¹⁰⁵ Sbr. umfjöllun um landnám í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

Annars vegar er þar um að ræða Eyvindarstaðaheiði, eins og hún er afmörkuð í landamerkjabréfi sem dagsett er 28. september 1886 og var þinglýst 20. maí 1889, og hins vegar landsvæði sem nefnt er Hraunin og liggur þar austan við, allt austur að Vestari-Jökulsá. A.m.k. frá því á síðari hluta 20. aldar hefur örnefnið Eyvindarstaðaheiði gjarnan verið notað einnig um Hraunin. Í eftirfarandi umfjöllun verður það heiti þó einungis notað um það svæði sem afmarkað er í áður nefndu landamerkjabréfi. Um nánari afmörkun og lýsingu krafna vísast til kafla 3.1 og 3.2.

Landsvæði það sem hér um ræðir er mjög víðfeðm háslétta sem liggur í yfir 500 m hæð með mikið víðsýni víðast hvar. Svæðið liggur sunnan byggðar og allt suður að Hofsjökli. Gjarnan er talað um að Eyvindarstaðaheiði skiptist í Útheiði, Ásgeirstungur (öðru nafni Álfgeirstungur), Guðlaugstungur og Svörtutungur. Útheiði liggur að norðvestanverðu umhverfis Öfuguggavatnshæðir (579 m) og er að mestu leyti uppblásin. Vestan hæðanna liggur gróin Kurbrandsmýri. Sunnan Útheiðar liggja Ásgeirstungur, Guðlaugstungur og Svörtutungur í 500–600 m hæð en tungurnar eru eitt samfelldasta gróðursvæði heiðarinnar. Svæðið vestan Hofsjökuls liggur milli Ströngukvíslar að norðan og Blöndu að sunnan og er það að mestu ógróin hraun og sandar. Frá 579 m hæðarpunkti í Öfuguggavatnshæðum í fjallið Sátu, suður undir Hofsjökli, eru um 41 km í beinni loftlínu.

Hraunin eru óslitið hraunasvæði norðan Ströngukvíslar frá Hraungarði að vestan austur að Vestari Jökulsá. Þau eru einnig víðfeðm háslétta og að mestu leyti ógróin hraun og sandar. Langir urðarhryggir, með stefnuna norður – suður og dældum og drögum á milli, einkenna auðnina. Gróður er helst að finna í þeim lægðum þar sem vatn fyrirfinnst. Frá fjallinu Ytri Hraunkúlu, sem stendur norðarlega á svæðinu, í 973 m hæðarpunkt í Krókafelli, suður undir Hofsjökli, eru tæpir 28 km í beinni loftlínu.

6.3.2 Sjónarmið aðila

Af hálfu íslenska ríkisins er á því byggt að þjóðlendukröfur ríkisins taki til svæða sem liggja utan landnáms. Af landnámslýsingum verði ekki ráðið að þær hafi náð til landsvæða sunnan þjóðlendukröfulínu. Hafa beri í huga að umrædd svæði liggja fjarri byggðum bóllum, séu heiðarlönd eða fjalllendi svo og öræfi, sem ekki séu líkur á að hafi verið numin í öndverðu. Um þetta vísast til landnámslýsinga í Skagafirði og austanverðri Húnavatnssýslu.

Á því er byggt að heimildir greini að stór hluti þjóðlendukröfussvæðisins hafi verið nýttur sem afréttur. Af gögnum virðist mega ráða að land sunnan þeirrar línu sem þjóðlendukrafan miðast við sé samnotaafreitur jarða á svæðinu (sveitarfélaga). Þó svo talið sé að einstök svæði hafi tilheyrt tilteknum jörðum sé ekki fallist á að slíki tilheyrslu hafi falist meira en takmörkuð eignarréttindi. Fallist sé á merkjalýsingar jarðanna Goðdala, Fremri-Svartárdals, Ölduhryggjar, Írafells, Gilhaga, Mælifells, Stafns, Kóngsgarðs og Fossa. Á hinn bóginn er ekki fallist á eignarréttarkröfu til þess landsvæðis sem fellur undir Eyvindarstaðaheiði. Í því sambandi er vísað til dóms

Hæstaréttar í máli nr. 67/1996. Líta verði svo á að í dómnum felist *res judicata* áhrif um eignarréttarlega stöðu svæðisins svo sem því er lýst í landamerkjabréfi 22. september 1886. Einnig er vísað til forsendna nefnds Hæstaréttardóms til stuðnings þjóðlendukröfunni. Þá verði að líta svo á að það landsvæði sem nefnt er Hraunin lúti sambærilegum lögmálum vegna staðsetningar, nýtingar, eignarheimilda o.fl., þ.e. að svæðin teljist utan eignarlanda jarða og að eingöngu hafi verið um að ræða afréttareign til miðhálandis, sem nýtt hafi verið sem samnotaafréttur um ómunatíð.

Krafa gagnaðila ríkisins er studd við athugasemdalaust þinglýst afsal. Byggt er á meginreglum íslensks eignarréttar og dómvenju þess efnis að afréttarlönd sem áður tilheyrðu jörð, en eru lögð til afréttar sveitarfélags séu áfram háð beinum eignarrétti. Einnig er byggt á hefð og venju. Eigendur hafi farið með öll venjubundin afnot, s.s. beit, veiði og nýtingu auðlinda í jörðu, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi bannað öðrum not eignarinnar og hafi öll nýting verið háð leyfi sveitarfélagsins. Einnig er byggt á þinglýstum landamerkjabréfum aðliggjandi jarða. Þá er vísað til fyrri úrskurða óbyggðanefndar þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið jörð samkvæmt elstu heimildum sé beinum eignarrétti háð, jafnvel þó lagt hafi verið til afréttar.

Gagnaðilar íslenska ríkisins mótmæla þeim röksemdum sem ríkið færir fram til stuðnings þjóðlendukröfunni. Af takmörkuðum lýsingum *Landnámu* verði tæpast dregnar afdráttarlausar ályktanir um það hvort í öndverðu hafi verið stofnað til eignarréttar. Á því er byggt að landsvæðið sé einkaafréttarland en hafi ekki stöðu almenningsafréttar. Þá skipti landfræðilegir staðhættir mjög takmörkuðu máli varðandi mat á því hvort land sé þjóðlenda eða ekki. Margsinnis hafi verið úrskurðað og dæmt að öræfaland, jökultindar og annað hálandi, sem aldrei hafi verið nýtt til nokkurs hlutar, sé eignarland. Nytjar á Eyvindarstaðaheiði hafi hins vegar verið miklar, t.d. beit, silungs- og fuglaveiði, virkjun fallvatna, ferðamannaíðnaður og fleira.

Því er haldið fram að benda megi á mörg sambærileg afréttarlandsvæði sem úrskurðuð og/eða dæmd hafi verið eignarlönd, þar sem landeigendur styðji eignarrétt sinn við sambærileg skjöl og heimildir og eigendur Eyvindarstaðaheiðar. Loks er ekki fallist á að dómur Hæstaréttar frá 10. apríl 1997 í máli nr. 67/1996 um hluta þrætusvæðisins sé bindandi fyrir óbyggðanefnd. Þrætusvæði máls þessa taki til mun stærra svæðis en til umfjöllunar var í því máli því þar hafi einungis verið fjallað um það land er taki til vatnsréttinda í Blöndu innan landamerkjabréfs Eyvindarstaða. Dómurinn feli ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum um þjóðlendum og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998 sbr. lög nr. 65/2000.

Um varakröfu gagnaðila ríkisins er vísað til sömu málsástæðna, lagaraka og gagna auk þess sem sérstaklega er vísað til greinargerðar Smára Borgarssonar, f.h. sveitarfélagsins Skagafjarðar, og Sigursteins Bjarnasonar, f.h. Sjálfseignarstofnunarinnar Eyvindarstaðaheiðar, dags. í mars 2009. Þar segi m.a. frá því að sel hafi verið frá Eyvindarstöðum á syðri bakka Galtarár, við gamla vaðið.

Varla hefði verið liðið af sveitarbúum og fjáreigendum að Eyvindarstaðabóndi byggði sel svo langt frá byggð, nema um eignarland hans væri að ræða.

Byggt er á því að land innan varakröfunnar sé fremur heimaland Eyvindarstaða en afréttarland. Sé það í samræmi við þá niðurstöðu að land Stafns og Kóngsgarðs, er lagt hafi verið til afréttar og liggi samsíða umræddu heimalandi Eyvindarstaða að austan, sé viðurkennt eignarland. Land samkvæmt varakröfunni sé sambærilegt þessu landi Kóngsgarðs og Stafns að landgæðum, og hafi verið nytjað með svipuðum hætti. Landið hafi öll einkenni heimalanda. Megi þar vísa bæði til gróðurfars og nýtingar, en óheimilt sé skv. lögum um afréttarmálefni og fjallskil að sleppa fé í afréttarlönd eftir fjallskil. Landsvæðið ætti því að falla í jarðaflokkinn frekar en að teljast hluti af afréttarlandi Eyvindarstaðaheiðar. Svipi þessu landi þannig t.d. mjög til Tunguheiðar í Biskupstungum, en í dómi er varðaði eignarrétt að heiðinni, hafi niðurstaðan ráðist á því að landfræðilega hafi landsvæðið frekar tilheyrt jörðunum í Biskupstungum en afréttinum. Í því sambandi er einnig vísað til dóma Hæstaréttar varðandi afréttarlönd í Mýrdal. Á því er byggt að það sé í samræmi við almennar niðurstöður óbyggðanefndar, þess efnis að landsvæði sem talið hafi verið jörð samkvæmt elstu heimildum sé eignarland, að telja heimaland Eyvindarstaða, svo sem það hafi verið afmarkað í kröfugerð, til eignarlanda.

Um þrautavarakröfu gagnaðila ríkisins um fullkominn afnotarétt í þjóðlendu er vísað til sömu sjónarmiða og varðandi aðalkröfuna og þeirrar meginniðurstöðu óbyggðanefndar og dómstóla að afréttarlönd sem ekki tilheyri neinni sérstakri jörð, en tilheyri ákveðnu sveitarfélagi, samkvæmt samningi eða venju, séu í afréttareign viðkomandi sveitarfélags. Vísað er til aldalangrar notkunar ábúenda í hreppsfélögum landeigenda á svæðinu.

6.3.3 Niðurstaða

Saga afmörkunar, ráðstafana að eignarrétti og nýtingar á Eyvindarstaðaheiði og Hrauninum er rakin í kafla 5.3. Heimildir um Eyvindarstaðaheiði sem þar eru raktar ná aftur til 15. aldar og af þeim er ótvírætt að við gildistöku þjóðlendulaga hafi hún haft stöðu afréttar samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt var miðað við fram að gildistöku þjóðlendulaga.¹⁰⁶ Hvort í því hafi falist bein eða óbein eignarréttindi er hins vegar atriði sem þarfnast nánari skoðunar. Heimildir um Hraunin eru færri og óljósari um stöðu þeirra. Þarfnast því sérstakrar skoðunar hvort þar hafi stofnast til eignarréttinda. Hér á eftir verður fyrst fjallað um Eyvindarstaðaheiði og síðan um Hraunin.

¹⁰⁶ Sbr. umfjöllun um hugtakið *afréttur* í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

6.3.3.1 Eyvindarstaðaheiði

Svo sem fram hefur komið af hálfu málsaðila liggur fyrir í máli þessu dómur Hæstaréttar Íslands frá 10. apríl 1997, í máli nr. 67/1996, Bólstaðahreppur, Lýtingsstaðahreppur og Seyluhreppur gegn Landsvirkjun og íslenska ríkinu til réttargæslu. Í málinu kröfðust hrepparnir viðurkenningar á rétti til bóta af hendi Landsvirkjunar fyrir fallréttindi (virkjunarréttindi) í Blöndu við Eyvindarstaðaheiði og fyrir land á Eyvindarstaðaheiði sem Landsvirkjun hafði fengið til ótímabundinna umráða og afnota í þágu Blönduvirkunar á grundvelli samnings við hreppana, nánar tiltekið fyrir land undir uppistöðulón Blönduvirkjunar við Refbjarnarbungu og undir samningsbundna uppgræðslu á Eyvindarstaðaheiði. Dómkrafan var byggð á því að hrepparnir ættu beinan eignarrétt að Eyvindarstaðaheiði en samkvæmt 2. gr. vatnalaga nr. 15/1923 fylgir landareign hverri réttur til umráða og hagnýtingar á því vatni, straumvatni eða stöðuvatni, sem á henni er. Í 1. gr. er landareign skilgreind m.a. sem land lögbýlis. Þá er í 1. mgr. 49. gr. laganna kveðið á um réttindi eiganda landareignar, sem vatnsréttindi fylgja, til að vinna orku úr því vatni sem um hana rennur.

Hæstiréttur sýknaði Landsvirkjun af kröfum hreppana. Í forsendum dómsins segir:

Heimildir benda til þess, að Eyvindarstaðaheiði hafi nær einvörðungu verið notuð til beitar á fyrri tíð. Þegar heiðarinnar er getið í skriflegum heimildum, er það í tengslum við upprekstur og afréttarnot.

V.

Þegar litið er til alls þess, sem rakið er hér að framan og í héraðsdómi um Eyvindarstaðaheiði og nýtingu hennar, verður ekki talið, að sönnur hafi verið leiddar að því, að heiðin hafi nokkurn tíma verið undirorpin fullkomnum eignarrétti einstaklinga eða kirkjunnar, hvorki fyrir nám né með löggerningum eða öðrum hætti. Ekki er leitt í ljós, að landamerkjabréfi fyrir Eyvindarstaðaheiði, þinglýstu 20. maí 1889, hafi fremur verið ætlað að ákveða mörk milli eignarlanda en landa í afréttareign. Yfirlýsingar í kaupsamningum og afsölum á síðustu öld nægja ekki einar og sér til að dæma áfrýjendum eignarrétt að þessu afréttarlandi. Tiltækar heimildir benda hins vegar til þess, að um afréttareign eigenda heimalands Eyvindarstaða hafi verið að ræða í þeim skilningi, að aðrir hafi átt þar rétt til upprekstrar og ef til vill annarra nota, en gegn gjaldi til Eyvindarstaðamanna. Þá eru staðhættir og víðátta heiðalandsins þannig að líkur mæla gegn óskoruðum eignarráðum jarðeigenda.

Í kaupsamningi Hannesar Péturssonar við áfrýjendur 6. ágúst 1898 gat ekki falist víðtækari eignarréttur þeim til handa en sannanlega var á hendi seljanda.

Með hliðsjón af því og notkun afréttarlandsins hafa áfrýjendur ekki heldur unnið eignarhefð á Eyvindarstaðaheiði.

Ljóst er að beinn eignarréttur var til úrlausnar í dómnum. Þannig liggur fyrir dómsúrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar. Óbyggðanefnd hefur ekki heimild til að hnekkja eða breyta niðurstöðum dóma, sbr. 2. gr. stjórnarskrárinnar nr. 33/1944. Til þess ber þó að líta að dómurinn felur ekki í sér úrlausn um eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afrétta, nr. 58/1998 með síðari breytingum. Til athugunar hlýtur því að koma hjá óbyggðanefnd hvaða áhrif aðild að máli því sem hér er til umfjöllunar, gögn eða önnur þau atriði sem dómstólar hafa ekki þegar tekið afstöðu til, hafi á eignarréttarlega stöðu Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt lögum nr. 58/1998.

Í máli því sem hér er til úrlausnar hjá óbyggðanefnd hafa Sveitarfélagið Skagafjörður og Húnavatnshreppur vegna Sjálfseignarstofnunarinnar Eyvindarstaðaheiði sett fram kröfur um beinan eignarrétt að Eyvindarstaðaheiði. Sveitarfélagið Skagafjörður varð til 6. júní 1998 við sameiningu 11 sveitarfélaga í Skagafirði, þ.á m. Lýtingsstaðahrepps og Seyluhrepps, sbr. auglýsingu nr. 697/1998 um staðfestingu félagsmálaráðuneytisins þar um. Húnavatnshreppur varð til 1. janúar 2006 við sameiningu fjögurra sveitarfélaga í Austur-Húnavatnssýslu, þ.á m. Bólstaðahlíðahrepps, sbr. auglýsingu nr. 27/2006 um staðfestingu félagsmálaráðuneytisins þar um. Svo sem áður var rakið liggur fyrir dómsúrlausn um að Lýtingsstaðahreppur, Seyluhreppur og Bólstaðahlíðahreppur hafi ekki sýnt fram á beinan eignarrétt sinn að Eyvindarstaðaheiði. Í máli þessu liggja ekki fyrir nein gögn sem sýna fram á rýmri rétt annarra hreppa sem sameinuðust undir merkjum Sveitarfélagsins Skagafjarðar og Húnavatnshrepps, til Eyvindarstaðaheiðar. Eftir að hafa borið skjalaskrá þessa máls saman við skjalaskrá Hæstaréttarmáls nr. 67/1996 er niðurstaða óbyggðanefndar sú að engin ný gögn séu komin fram í máli þessu sem skipt gætu máli að þessu leyti.

Dómur Hæstaréttar tekur til þess landsvæðis sem afmarkað er í landamerkjabréfi fyrir Eyvindarstaðaheiði sem dagsett er 28. september 1886 og var þinglýst 20. maí 1889, sbr. m.a. skírskotun réttarins til bréfsins í tilvitnuðum texta hér að framan. Því er ekki unnt að fallast á þá málsástæðu gagnaðila íslenska ríkisins að einungis það land sem tiki til vatnsréttinda í Blöndu hafi verið til umfjöllunar í málinu.

Kemur nú til skoðunar hvernig merkjum Eyvindarstaðaheiðar er lýst í landamerkjabréfinu og að hve miklu leyti sú afmörkun sem þar kemur fram tekur til ágreiningssvæðis máls þessa. Einnig verður litið til landamerkja aðliggjandi landsvæða og merkjalýsingar landamerkjabréfanna bornar saman við afmörkun

Þjóðlendukröfusvæðis íslenska ríkisins. Í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar er merkjum lýst svo:

Að norðanverðu milli Rugludals og Eyvindarstaðaheiðar eru merki við Blöndu frá syðra Rolluhvammsgreni; þaðan beint austur, sunnanvert við Rugludalsbungu í svokallaðan syðri Austurdal; þaðan rjettsýnis austur í Hanzkafell, þar sem það er hæst; þaðan í Hlóðarstein, þann er stendur á fossadalsbrún að vestan; þaðan beina stefnu í Hólmamýrarvatn; þaðan í austur, beina stefnu í Aðalsmannsvatnalækjarós; ræður svo lækurinn til Svartár; ræður svo áin fram í Svörtutjörn; þaðan beina stefnu í suðaustur upp að Hofsjökli; ræður svo jökullinn alla leið til Blöndu upptaka, en Blanda ræður að sunnan og vestan merkjum gagnvart fyrstskrifuðu syðra Rolluhvammsgreni.

Kröfulína íslenska ríkisins milli punkta nr. 15 og 16 er dregin frá syðri Austurdal (15) „þaðan áfram í Blöndu (syðra Rolluhvammsgreni) (16) sem er lokapunktur.“ Að þessu leyti er merkjum Eyvindarstaðaheiðar lýst í landamerkjabréfinu frá syðra Rolluhvammsgreni við Blöndu beint austur, sunnanvert við Rugludalsbungu, í svokallaðan syðri Austurdal. Samræmi er þannig milli landamerkjabréfsins og kröfulínu ríkisins að þessu leyti. Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Rugludals. Í landamerkjabréfi Rugludals sem dagsett er 12. apríl 1883 og þinglýst var 20. maí 1886 er merkjum Rugludals lýst frá syðra Austurdal „sunnanvert við Rugludalsbungu, beint vestur til Kolluhvammsgrenis.“ Bréfið er ekki áritað vegna Eyvindarstaðaheiðar. Þar sem ekkert annað er fram komið í málinu verður að telja að örnefnin „Rolluhvammsgreni“ og „Kolluhvammsgreni“ eigi við sama kennileitið. Við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd kom einnig fram að líklegast væri um sama staðinn að ræða. Samræmi er því milli beggja landamerkjabréfanna og kröfulýsingar íslenska ríkisins að þessu leyti.

Milli punkta nr. 14 og 15 er kröfulína íslenska ríkisins dregin frá Hanzkafelli í 541 m hæð (14) „og þaðan áfram til suðvesturs í syðri Austurdal (15)“. Í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar er merkjunum lýst frá Syðri-Austurdal „rjettsýnis austur í Hanzkafell, þar sem það er hæst“. Bréfið er ekki áritað vegna Steinár. Kröfulýsing ríkisins er í samræmi við landamerkjabréfið að þessu leyti. Í landamerkjabréfi Steinár sem dagsett er 15. maí 1886 og þinglýst var þann 20. sama mánaðar er merkjum Steinár lýst svo: „[...] sjónhending í há Hólsbungu og úr henni í Hanzkafell. Þá tekur við að framan Eyvindarstaðaheiði, og ræður merkjum þar á milli sjónhending úr Hanzkafelli til norðvesturs í Tvíhóla, þá beygjast merki til norðurs í vestari Leirtjörn [...]“. Bréfið er áritað um samþykki vegna Eyvindarstaðaheiðar. Ósamræmi er að þessu leyti milli landamerkjabréfs Steinár annars vegar og bréfs Eyvindarstaðaheiðar og kröfulínu ríkisins hins vegar. Í stað þess að línán sé dregin til suðvesturs úr Hanzkafelli í Syðri-Austurdal eins og gert er samkvæmt bréfi Eyvindarstaðaheiðar liggur línán í bréfi Steinár frá Hanzkafelli til norðvesturs í

Tvíhóla og þaðan til norðurs í vestari Leirtjörn. Af þessum sökum er landsvæði norðvestan við kröfulínu ríkisins þar sem hún er dregin milli punkta nr. 14 og 15 sem ekki fellur innan landamerkja Eyvindarstaðaheiðar, Rugludals né Steinár. Ekkert er heldur komið fram um að svæðið kunnir að tilheyra öðrum jörðum. Orðalag landamerkjabréfs Steinár þar sem segir: „Þá tekur við að framan Eyvindarstaðaheiði, og ræður merkjum þar á milli sjónhending [...]“ mælir enn fremur eindregið gegn því að svo sé.

Þar sem áður nefnt svæði norðvestan línu sem dregin er milli Hanskafells og Syðri-Austurdals fellur ekki innan merkja jarða samkvæmt landamerkjabréfum eða öðrum heimildum sem liggja fyrir í málinu má ætla að svæðið ætti með réttu að teljast þjóðlenda þegar horft er til þess sönnunarmats sem óbyggðanefnd og dómstólar hafa byggt á. Íslenska ríkið hefur þó ekki gert þjóðlendukröfu til svæðisins og sýnt er að kröfugerð þess tekur einungis mið af landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar að þessu leyti en ekki hefur farið fram sjálfstæð könnun á landamerkjabréfum aðliggjandi landsvæða til samanburðar. Við fyrirtökur í máli þessu var ítrekað brýnt fyrir málsaðilum að samræma kröfulínur ríkisins og gagnaðila þess í þeim tilvikum þar sem þær miðuðust við ætluð merki jarða. Þrátt fyrir það hefur íslenska ríkið engan reka gert að því að færa kröfulínur sínar til samræmis við merki Steinár að því leyti sem hér um ræðir. Verður að telja þetta verklag ríkisins við kröfugerðina aðfinnsluvert. Af dómum Hæstaréttar 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafréttur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) verður sú ályktun dregin að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli. Eignarréttarleg staða umrædds landsvæðis kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir nefndinni þó svo að heimildir bendi ekki til annars en að þar sé um þjóðlendu að ræða og ekki verði séð að nokkur geri tilkall til þess sem eignarlands síns.

Kröfulína íslenska ríkisins milli punkta nr. 13 og 14 er dregin frá Hlóðarsteini á Fossadalsbrún á móts við Hanskafell, til vesturs í Hanskafell. Í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar er línan einnig dregin milli nefndra kennileita svo og í landamerkjabréfi Hóls sem dagsett er 17. maí 1889 og þinglýst var þann 20. sama mánaðar. Samræmi er því milli kröfulínu ríkisins og lýsinga landamerkjabréfanna á mörkum milli Eyvindarstaðaheiðar og Hóls. Landamerkjabréf Eyvindarstaðaheiðar er ekki áritað vegna Hóls en bréf Hóls er áritað um samþykki vegna Eyvindarstaðaheiðar.

Kröfulína ríkisins milli punkta nr. 12 og 13 er dregin frá Smjörmoksgili eftir Fossárdalsbrúnum í Hlóðarstein. Í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar er línan dregin beina stefnu frá Hlóðarsteini í Hólmamýrarvatn. Hólmamýrarvatn er nú horfið. en í örnefnaskrá Rósmundar G. Ingvarssonar fyrir Eyvindarstaðaheiði kemur fram að það muni hafa verið upp af Smjörmoksgili. Rannsókn óbyggðanefndar í máli þessu veitir ekki vísbendingar um aðra staðsetningu Hólmamýrarvatns og verður því við það

miðað að það hafi verið upp af Smjörmoksgili. Í landamerkjabréfi Fossa sem dagsett er 16. maí 1889 og þinglýst var þann 20. sama mánaðar er vesturmerkjum Fossa lýst milli Hlóðarsteins og Smjörmoksgils. Samræmi er því milli kröfulínu ríkisins og lýsinga landamerkjabréfanna á mörkum milli Eyvindastaðaheiðar og Fossa. Landamerkjabréf Eyvindarstaðaheiðar er áritað um samþykki vegna Fossa svo og bréf Fossa vegna Eyvindarstaðaheiðar.

Kröfulína íslenska ríkisins milli punkta nr. 11 og 12 liggur eftir Fossá frá Arnarhóli til Smjörmoksgils. Í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar er línán dregin frá Hólmamýrarvatni í austur, beina stefnu á Aðalsmannsvatnalækjarós. Bréfið er ekki áritað vegna Kóngsgarðs. Loks er í landamerkjabréfi Kóngsgarðs, sem dagsett er 15. maí 1883 og þinglýst var þann 19. maí 1885, vesturmerkjum Kóngsgarðs lýst eftir Fossá frá Svartá að Arnarhóli. Landamerkjabréfið er áritað um samþykki vegna Eyvindarstaðaheiðar. Samræmi er milli kröfulínu ríkisins og lýsingar landamerkjabréfs Kóngsgarðs að þessu leyti. Lýst merki samkvæmt landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar liggja hins vegar norðar og austar yfir landsvæði sem fellur innan lýstra merkja Kóngsgarðs samkvæmt áður nefndu landamerkjabréfi. Ekki er þó gerður ágreiningur um eignarréttarlega stöðu nefnds landsvæðis í máli þessu hvorki af hálfu íslenska ríkisins né þeirra sem gera kröfur vegna Eyvindarstaðaheiðar. Sú staða kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir óbyggðanefnd. Allt að einu er þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins innan lýstra merkja Eyvindarstaðaheiðar að þessu leyti.

Kröfulína íslenska ríkisins milli punkta 10 og 11 er dregin frá Aðalsmannslækjarósi „til norðvesturs í svonefndan Arnarhól“. Sem fyrr segir er merkjunum lýst beina stefnu frá Hólmamýrarvatni í Aðalsmannsvatnalækjarós í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar. Í landamerkjabréfi Stafns sem dagsett er 16. maí 1883 og var þinglýst 19. maí 1885 er línán dregin frá Aðalsmannsvatnalæk beint vestur í Fossá. Af orðalagi kröfulýsingar íslenska ríkisins mætti ráða að kröfulínan væri dregin beina stefnu milli Aðalsmannsvatnalækjaróss og Arnarhóls. Þrátt fyrir það er línán dregin á uppdrátt, af hálfu ríkisins, frá Aðalsmannsvatnalæk beint vestur í Fossá og þaðan í Arnarhól og þannig fylgt merkjum jarðarinnar Stafns eins og eigendur hennar teikna þau á kort. Þá er tekið fram í greinargerð ríkisins að talið sé felast í kröfugerðinni að fallist sé á merkjalýsingu Stafns. Lýst merki samkvæmt landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar liggja hins vegar norðar og austar yfir landsvæði sem fellur innan lýstra merkja Stafns samkvæmt áður nefndu landamerkjabréfi. Ekki er þó gerður ágreiningur um eignarréttarlega stöðu nefnds landsvæðis í máli þessu, hvorki af hálfu íslenska ríkisins né þeirra sem gera kröfur vegna Eyvindarstaðaheiðar. Sú staða kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir óbyggðanefnd. Allt að einu er þjóðlendukröfusvæði íslenska ríkisins innan lýstra merkja Eyvindarstaðaheiðar að þessu leyti.

Kröfulína íslenska ríkisins milli punkta nr. 9 og 10 er dregin frá upptökum Brunnabrekklækjar til vesturs í Aðalsmannsvatnalækjarós. Þótt það sé ekki útlistað

svo í texta kröfulýsingarinnar dregur ríkið línuna að þessu leyti eftir Aðalsmannsvatnalæk eins og hann rennur milli Aðalsmannsvatns og Svartár. Í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar er merkjunum lýst frá Aðalsmannsvatnalækjarósi til Svartár og áin svo sögð ráða fram í Svörtutjörn. Merkjum Eyvindarstaðaheiðar er ekki lýst austur fyrir Svartá í bréfinu. Í landamerkjabréfi Stafns er merkjunum lýst vestan Svartár eftir Aðalsmannsvatnalæk. Samræmi er því milli kröfulínu ríkisins og lýsinga landamerkjabréfanna á mörkum milli Eyvindarstaðaheiðar og Stafns austur að Svartá.

Austan Svartár liggur kröfulína ríkisins til austurs með nánar tilgreindum hætti allt austur að Vestari-Jökulsá. Þar sunnan línunnar er landsvæði sem nefnt hefur verið Hraunin og norðan hennar landsvæði sem eigendur jarða í Sveitarfélaginu Skagafirði telja til réttinda yfir. Um kröfulínuna að þessu leyti og landamerkjabréf nærliggjandi landsvæða verður fjallað síðar. Fyrst verður lokið við könnun á merkjum Eyvindarstaðaheiðar samkvæmt landamerkjabréfi hennar.

Austurmerkjum er í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar lýst eftir Svartá „fram í Svörtutjörn; þaðan beina stefnu suðaustur upp að Hofsjökli“. Ekki er til landamerkjabréf fyrir landsvæðið sem nefnt er Hraunin og liggur austan Eyvindarstaðaheiðar eins og hún er afmörkuð í landamerkjabréfinu. Svartatjörn er nú horfin. Í örnefnaskrá Rósmundar G. Ingvarssonar fyrir Eyvindarstaðaheiði kemur fram að líklegt sýnist að hún hafi verið þar sem upptök Vestari-Bugakvíslar eru nú. Hið sama kom fram við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd. Rannsókn óbyggðanefndar í máli þessu veitir ekki vísbendingar um aðra staðsetningu Svörtutjarnar og verður því við það miðað að hún hafi verið þar sem upptök Vestari-Bugakvíslar eru nú.

Ekki kemur fram í landamerkjabréfinu við hvaða punkt í Hofsjökli sé miðað þegar línun er dregin frá Svörtutjörn „suðaustur að Hofsjökli“. Við skýrslutökur í málinu fyrir óbyggðanefnd kom fram að mörkin hafi verið talin liggja um fjallið Sátu sem stendur skammt norðvestan við Hofsjökul við Ströngukvísl. Hið sama kemur fram í örnefndaskrá Rósmundar G. Ingvarssonar fyrir Hraunin. Í málinu liggur einnig fyrir skjal sem dagsett er 20. ágúst 1985 og ber yfirskriftina „landamerkjaskrá fyrir Eyvindarstaðaheiði“. Skjalið, sem er í vörslu sýslumannsembættisins á Blönduósi, er óundirritað en á því er auð lína ætluð oddvita Bólstaðahlíðarhrepps til undirritunar. Þar er merkjum Eyvindarstaðaheiðar að austanverðu lýst svo: „Úr Arnarhóli liggja merkin austur á Þingmannaháls, en hann skiptir svo merkjum eftir því sem vatn fellur meðan hann endist. Að austan: Úr enda Þingmannaháls ræður svo sjónhending suður á Hraungarð og eftir honum suður á Hraungarðshaus. Þaðan ræður sjónhending sem framhald af Hraungarðinum í suður að Ströngukvísl. Síðan ræður austasta kvísl Ströngukvíslar að upptökum.“ Svo sem áður segir liggur austan Eyvindarstaðaheiðar landsvæði sem nefnt er Hraunin. Í ritinu *Göngur og réttir IV* frá 1986 er því lýst að vesturmörk Hraunnanna séu um Hraungarð og Þingmannaháls í Fossá. Arnarhóll

stendur við Fossá. Samræmi er þannig milli tveggja síðast taldra heimilda um mörk milli Eyvindarstaðaheiðar og Hraunanna. Þær stangast hins vegar að nokkru leyti á við landamerkjabréf Eyvindarstaðaheiðar frá 1886, að því leyti að í landamerkjabréfinu er línán að mestu leyti dregin austar en gert er í hinum heimildunum, a.m.k. ef bréfið er skýrt á þann veg að línán milli upptaka Vestari-Bugakvíslar og Hofsjökuls liggja um Sátu. Þrátt fyrir ítarlega leit á vegum óbyggðanefndar að frekari gögnum sem varpa kynnu ljósi á legu austurmarka Eyvindarstaðaheiðar að þessu leyti er ekkert fleira fram komið í málinu sem byggja mætti á um hana. Við mat á vægi heimildanna verður að líta til þess að landamerkjabréfið frá 1886 hlaut þá meðferð sem þágildandi landamerkjalog nr. 5/1882 mæltu fyrir um, var undirritað af þeim sem töldu til réttinda á Eyvindarstaðaheiði, áritað um samþykki af eigendum aðliggjandi jarða, þinglesið og fært í landamerkjabók. Það sem fram kom við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd styður einnig það sem þar kemur fram um austurmörk Eyvindarstaðaheiðar. Verður því miðað við að austurmörk Eyvindarstaðaheiðar liggja um Svartá til upptaka Vestari-Bugakvíslar og þaðan um Sátu í Hofsjökul.

Merkjum Eyvindarstaðaheiðar til suðurs og vesturs er lýst svo í landamerkjabréfinu að jökullinn ráði alla leið til Blönduupptaka og Blanda ráði merkjum að sunnan og vestan að syðra Rolluhvammsgreni. Ekki er til landamerkjabréf fyrir Hofsjökul en hann er eðli málsins samkvæmt skýrt afmarkaður landfræðilega. Enginn kallar til réttinda á jöklinum í máli þessu en um hann er fjallað í kafla 6.4. Verður því við það miðað að merkjum Eyvindarstaðaheiðar gagnvart Hofsjökli sé rétt lýst í landamerkjabréfinu og jökuljaðarinn ráði merkjum hans gagnvart Eyvindarstaðaheiði. Blanda afmarkar svæði 7 suður hjá óbyggðanefnd að vestan. Ekkert er fram komið í málinu sem bendir til annars en land Eyvindarstaðaheiðar liggja allt vestur að Blöndu eins og lýst er í landamerkjabréfinu. Verður því miðað við að merkjum heiðarinnar sé rétt lýst að því leyti að Blanda ráði vesturmörkum.

Samkvæmt því sem hér hefur verið rakið er það niðurstaða óbyggðanefndar að vesturhluti þess landsvæðis sem málsaðilar deila um falli innan lýsingar í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar frá 1886. Sú afmörkun er óumdeild meðal gagnaðila ríkisins í máli þessu. Nánar tiltekið er um að ræða landsvæðið sem liggur vestan Svartár og línunnar sem dregin er frá upptökum Vestari-Bugakvíslar um Sátu í Hofsjökul.

Svo sem áður er nefnt var dæmt um eignarréttarlega stöðu þess landsvæðis sem fellur innan landamerkjabréfs Eyvindarstaðaheiðar með dómi Hæstaréttar Íslands 10. apríl 1997 í máli nr. 67/1996. Dómurinn er bindandi fyrir þá sem aðild áttu að málinu og aðrir aðilar máls þessa fyrir óbyggðanefnd hafa ekki sýnt fram á rýmri rétt til Eyvindarstaðaheiðar. Eftir að dómur Hæstaréttar féll stofnaði Bólstaðahlíðarhreppur Sjálfseignarstofnunina Eyvindarstaðaheiði, sbr. skipulagsskrá

stofnunarinnar, dags. 8. desember 2005, sem gagnaðilar ríkisins hafa lagt fram í máli þessu. Skv. 2. gr. skrárinnar leggur sveitarfélagið til stofnunarinnar eignarhluti sína í tilteknum fasteignum, m.a. 5/17 hluta í Eyvindarstaðaheiði. Þar sem sveitarfélagið gat ekki við stofnun Sjálfseignarstofnunarinnar lagt henni til rýmri rétt til heiðarinnar en sannanlega var á hendi þess fyrir breytir skipulagsskráin ekki eignarréttarlegri stöðu heiðarinnar frá þeirri sem hún var þegar Hæstiréttur dæmdi um hana. Önnur gögn sem gagnaðilar ríkisins byggja kröfu sína í máli þessu á, og ekki voru lögð fram í máli nr. 67/1996 fyrir Hæstarétti, eru ritin *Göngur og réttir* eftir Braga Sigurjónsson og *Árbók Ferðafélags Íslands 1964*. Í heimildunum er fjallað um nýtingu heiðarinnar sem beitilands, svo og staðhætti og gróðurfar. Ekkert sem þar kemur fram bendir til þess að á Eyvindarstaðaheiði hafi stofnast til beins eignarréttar. Því hafa ekki komið fram í máli þessu gögn eða önnur atriði sem séð verður að dómstólar hafi ekki tekið afstöðu til og skipt gætu máli hér.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á það af hálfu Húnavatnshrepps og Sveitarfélagsins Skagafjarðar að landsvæði það sem afmarkað er í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar, dags. 28. september 1886 og þingl. 20. maí 1889, sé eignarland, sbr. fyrrgreindan dóm Hæstaréttar frá 10. apríl 1997 í máli nr. 67/1996.¹⁰⁷

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem nefnt er Eyvindarstaðaheiði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Upphafspunktur er í Syðra-Rolluhvammsgreni við Blöndu. Þaðan er línán dregin beint austur, sunnanvert við Rugludalsbungu í svokallaðan syðri Austurdal. Þaðan er línán dregin í Hanzkafell þar sem það er hæst. Frá Hanzkafelli er haldið í Hlóðarstein sem stendur á Fossadalsbrún að vestan og þaðan beina stefnu í botn Smjörmoksgils. Smjörmoksgili er fylgt að Fossá og Fossá síðan að punkti sem liggur beint vestur af þeim stað þar sem Aðalsmannsvatnalækur rennur úr Aðalsmannslækjarvatni. Þaðan er læknum fylgt þar til hann fellur í Svartá. Síðan er Svartá fylgt og svo Vestari-Bugakvísl til upptaka. Frá upptökum Vestari-Bugakvíslar er línán dregin á fjallið Sátu þar sem það er hæst og áfram sömu stefnu að jaðri Hofsjökuls. Þaðan er jökuljaðrinum fylgt til upptaka Blöndu. Loks er Blöndu fylgt til norðurs að Syðra-Rolluhvammsgreni.

Sama landsvæði er í afréttareign Húnavatnshrepps og Sveitarfélagsins Skagafjarðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Hluti þess svæðis sem hér hefur verið lýst þjóðlenda og í afréttareign Húnavatnshrepps og Sveitarfélagsins Skagafjarðar er háður sérstökum

¹⁰⁷ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá og auglýsingu nr. 1150/2005.

6.3.3.2 Hraunin

Kemur þá til skoðunar hvað ráðið verður af heimildum um afmörkun þess landsvæðis sem nefnt er Hraunin og liggur austan þess sem afmarkað er í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar. Ekki er til landamerkjabréf fyrir Hraunin og svæðið fellur utan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar. Einkum verður því litið til landamerkja aðliggjandi landsvæða og merkjalýsingar landamerkjabréfanna bornar saman við afmörkun þjóðlendukröfussvæðis íslenska ríkisins.

Íslenska ríkið dregur kröfulínu sína milli punkta nr. 1 og 2 svo: „Upphafspunktur er í Fremri Hraunlæk í landi Goðdala, þar sem lokapunktur var í máli 4/2008 (1). Þaðan er merkjum Goðdalalands fylgt að sunnan og vestan allt norður að suðausturmerkjum Fremri Svartárdals (2).“ Í landamerkjabréfi Goðdala sem dagsett er 5. júní 1883 og þinglýst var 12. sama mánaðar segir: „Úr Goðdalakistu liggja merkin síðan fram hábrúnir fram til fjalla í stefnu að Hraunlæk milli Svartárdalanna og Goðdalalandsins. Að framan er Hraunlækur talinn merkjalækur.“ Í landamerkjabréfi Fremri-Svartárdals, sem dagsett er 24. maí 1886 og þinglýst var degi síðar, segir: „Háfjallsbrúnin ræður merkjum milli Goðdalalands og Fremri-Svartárdalslands fram til fjalla móts við Kvíslarupptök.“ Orðalag kröfugerðar ríkisins þar sem talað er um „merki Goðdalalands“ og „suðausturmerki Fremri-Svartárdals“ verður að skilja svo að vísað sé til lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfum viðkomandi jarða enda er kröfulína þess dregin á kort eftir þeim kennileitum sem nefnd eru í bréfunum. Samræmi er milli beggja landamerkjabréfanna og kröfulýsingar íslenska ríkisins að þessu leyti.

Milli punkta nr. 2 og 4 er kröfulína ríkisins dregin á eftirfarandi hátt: „Þaðan er suðurmerkjum Fremri Svartárdals fylgt til vesturs að upptökum Runukvíslar (3). Þaðan til norðurs að suðausturmerkjum Ölduhryggjar (þar sem Pollakvísl og Runukvísl mætast við Hrauntungu) (4).“ Sem fyrr segir er merkjum Fremri-Svartárdals lýst eftir háfjallsbrúninni milli Goðdalalands og Fremri-Svartárdals fram til fjalla á móts við Kvíslarupptök. Um vesturmerkin segir: „Vestan ræður Svartá.“ Suðurmerkjum er ekki lýst sérstaklega í bréfinu. Runukvísl og Pollakvísl sameinast í Svartá nokkru norðan við upptök Runukvíslar. Þar sem austurmerkjum Fremri-Svartárdals er lýst til móts við upptök Runukvíslar og suðurmerkjum er ekki lýst sérstaklega liggur beinast við að líta svo á að Runukvísl ráði sunnanverðum vesturmerkjum jarðarinnar þegar Svartá sleppir og að lína sem dregin er beina stefnu frá háfjallsbrúninni móts við upptök Runukvíslar í upptök Runukvíslar ráði suðurmörkum. Það er í samræmi við það hvernig íslenska ríkið dregur kröfulínu sína. Af orðalagi kröfulýsingar íslenska ríkisins mætti ráða að kröfulínan væri dregin beina stefnu milli upptaka Runukvíslar og ármóta hennar og Pollakvíslar. Þrátt fyrir það er

línan dregin svo á uppdrátt, af hálfu ríkisins, að Runukvísl er fylgt milli nefndra punkta eins og hún rennur. Sú staðsetning línunnar verður hér talin rúmast innan texta kröfulýsingarinnar enda fer hún ekki í bága við landamerkjabréf Fremri-Svartárdals. Samræmi er milli beggja landamerkjabréfanna og kröfulýsingar íslenska ríkisins að þessu leyti.

Milli punkta nr. 4 og 6 er kröfulína ríkisins dregin á eftirfarandi hátt: „Síðan er merkjum Ölduhryggjar fylgt til suðurs, með Pollakvísl (Svartárpollar) (5). Þaðan til norðurs í Gullreitsgil (6).“ Í landamerkjabréfi Ölduhryggjar, sem dagsett er 28. maí 1888 og þinglýst var tveim dögum, síðar segir: „Gullreitsgil þar sem það beygist til suðurs, síðan réttisýnis til suðurs eins og gilið liggur bak við Gullreitsbrúnir þá gilið endar beina stefnu í Kvíslarupptök í Gullreitspolla, að austan ræður Svartá út að áðurgreindu Selgili.“ Pollakvísl og Runukvísl sameinast í Svartá nokkru norðan við upptök Pollakvíslar. Líta verður svo á að með orðinu „Kvíslarupptök“ sé átt við upptök Pollakvíslar. Þar sem vesturmerkjum Ölduhryggjar er lýst í Kvíslarupptök og suðurmerkjum er ekki lýst sérstaklega liggur beinast við að líta svo á að Pollakvísl ráði sunnanverðum vesturmerkjum jarðarinnar þegar Svartá sleppir. Samræmi er milli landamerkjabréfs Ölduhryggjar og kröfulýsingar íslenska ríkisins að þessu leyti.

Milli punkta nr. 6 og 8 er kröfulína ríkisins dregin á eftirfarandi hátt: „Úr Gullreitsgili er haldið til suðvesturs í svokallaða Sandhóla (700 metrar) (7). Þaðan er haldið til norðurs í sunnanvert Vatnafell á Háheiði (8)“. Í landamerkjabréfi Írafells, sem dagsett er 19. maí 1886 og var þinglýst 25. sama mánaðar, segir: „[...] Gullreitsgil þar sem það beygist til suðurs, þaðan þvert í vestur í hóla þá, sem kallaðir eru Sandhólar þaðan rjettlínis landnorður í Klettabelti, sem er sunnan í Vatnafelli“. Samræmi er milli landamerkjabréfs Ölduhryggjar og kröfulýsingar íslenska ríkisins að þessu leyti.

Milli punkta nr. 8 og 9 er kröfulína ríkisins dregin á eftirfarandi hátt: „[...] sunnanvert Vatnafell á Háheiði (8) en þaðan er haldið í upptök Brunnabrekkulækjar (9). Í landamerkjabréfi Gilhaga, sem dagsett er 25. apríl 1890 og var þinglýst 23. maí sama ár, segir: „[...] Stórhól á Nónfjalli, þaðan beina stefnu ~~eftir~~ efst í svo kallaða Brunna, þar sem vegur yfir Litlasand liggur ofaná Brunnabrekku. Að sunnan ræður Gljúfurá fram í Túnársporð, þaðan ræður lækur sá, sem fellur úr Vatnafellsflóa og Flóalækur er kallaður í þann læk, sem rennur sunnan með Vatnafelli austan undir klettabelti því, sem er sunnan og austan í Vatnafellsbrún, úr hans drögum vestur í áðurnefnda Brunna.“ Upptök Brunnabrekkulækjar, þess syðri af tveim lækjum sem það nafn bera, eru í Brunnum. Samræmi er milli landamerkjabréfs Gilhaga og kröfulýsingar íslenska ríkisins að þessu leyti.

Milli punkta nr. 9 og 10 er kröfulína ríkisins dregin á eftirfarandi hátt: „[...]upptök Brunnabrekkulækjar (9). Þaðan til vesturs í Aðalmannsvatnalækjarós (10). Í landamerkjabréfi Mælifells, sem dagsett er 4. apríl 1890 og var þinglýst 23. maí sama ár, er merkjum lýst svo: „[...] Stórhól á Nónfjalli og frá honum bein stefna í

upptök Brunnabrekkulækjar en hann ræður merkjum ofan í Svartá á Stafnsgili, en síðan ræður Svartá út að Einarsdalslæk.“ Vestan lands Mælifells á Haukagilsheiði er svæði sem afmarkað er í landamerkjabréfi Stafns sem dagsett er 16. maí 1883 og þinglýst var 19. maí 1885. Þar segir m.a. um merki Stafns: „[...] ræður Einarsdalslækur ofan í Svartá. Vestan Svartár á Háutungum austanverðum ræður að sunnan Aðalsmannsvatnalækur, sem fellur austur í Svartá og úr Aðalsmannsvatnalæk beint vestur í Fossá.“ Austurmerkjum er ekki lýst berum orðum í bréfinu. Beinast liggur þó við að skilja bréfið svo að Svartá ráði að austan þar sem bæði norður- og suðurmerkjum er lýst um læki sem falla í ána. Sú skýring fær einnig stuðning af landamerkjabréfi Mælifells þar sem því er lýst að Svartá ráði vesturmerkjum. Eftir stendur landsvæði sem ekki er innan lýstra merkja samkvæmt landamerkjabréfum Mælifells og Stafns og íslenska ríkið hefur ekki gert þjóðlendukröfu til. Svæðið afmarkast af Brunnabrekkulæk að norðaustan, Svartá að vestan og kröfulínu ríkisins að sunnan. Ekkert er heldur komið fram um að svæðið tilheyri, Gilhaga, Mælifelli eða öðrum jörðum annað en sú yfirlýsing gagnaðila íslenska ríkisins við aðalmeðferð máls þessa að land jarða á svæðinu nái allt suður að kröfulínu ríkisins að þessu leyti.

Þar sem áður nefnt svæði fellur ekki innan merkja jarða samkvæmt landamerkjabréfum eða öðrum heimildum sem liggja fyrir í málinu má ætla að svæðið ætti með réttu að teljast þjóðlenda þegar horft er til þess sönnunarmats sem óbyggðanefnd og dómstólar hafa byggt á. Íslenska ríkið hefur þó ekki gert þjóðlendukröfu til svæðisins. Telja verður þá tilhögun kröfugerðar ríkisins aðfinnsluverða. Af dómum Hæstaréttar 16. maí 2007 í máli nr. 571/2006 (Rangárvallaafreittur) og 6. september 2005 í máli nr. 367/2005 (Skaftafell I og III) verður sú ályktun dregin að óbyggðanefnd sé bundin af kröfugerð aðila, hvort heldur er íslenska ríkisins eða annarra, og verði að leysa úr málum á þeim grundvelli. Eignarréttarleg staða umrædds landsvæðis kemur því ekki til frekari skoðunar fyrir nefndinni þó svo að heimildir bendi til þess að svæðið sé utan eignarlanda.

Hraunin eru skýrt afmörkuð að austan af Vestari-Jökulsá og til suðurs af jaðri Hofsjökuls. Ekkert er fram komið sem bendir til að sú afmörkun skarist við landamerkjabréf annarra landsvæða. Þá hefur þegar verið fjallað um austurmörk Eyvindarstaðaheiðar gagnvart Hraununum. Samkvæmt því sem að framan er rakið er niðurstaða óbyggðanefndar sú að Hraunin skarist að engu leyti við merki sem lýst er í landamerkjabréfum jarða eða annarra landsvæða.

Kemur þá til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða Hraunanna. Af frásögnum *Landnámu* verður ekki ráðið hversu langt upp til fjalla og inn til landsins landnám á þessu svæði náði, sbr. kafla 6.2. Verða því engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslýsinga verður þó að telja ólíklegt að svæðið hafi verið numið. Þess skal einnig getið að á þeim landsvæðum sem nærri Hraununum liggja eru þjóðlendur til

allra átta nema norðurs, sé litið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 4 og 5/2008 hjá óbyggðanefnd.

Í ritinu *Göngur og réttir III* kemur fram að því svæði sem nú er nefnt Eyvindarstaðaheiði hafi verið skipt í tvö höfuðsvæði: Eyvindarstaðaheiði og Stafnsafrétt. Muni Stafnsafrétt hafa náð yfir Háutungur, milli Fossár og Svartár, Svartárbuga og sandana suður af Bugunum, allt fram að Hofsjökli. Þessi lýsing kann að snerta að einhverju leyti Hraunin austan marka Eyvindarstaðaheiðar. Á hinn bóginn er ekkert fleira komið fram í málinu sem styður að Stafnsafrétt hafi náð svo langt til suðurs. Þvert á móti kemur t.a.m. fram í örnefnaskrá Rósmundar G. Ingvarssonar fyrir Eyvindarstaðaheiði að Stafnsafréttur, oftast nefndur Háutungur, liggi milli Fossár að vestan og Svartár að austan og suðurmörkin séu um Aðalsmannsvatn.

Í ritinu *Göngur og réttir IV* kemur fram að Skagfirðingum beri að smala það svæði sem hér um ræðir, þ.e. Hraunin. Því er lýst að mörk þess séu um Vestari-Jökulsá fram til Hofsjökuls, ráði svo jökullinn suðurmörkum og vestur í austustu upptök Ströngukvísar. Þaðan séu vesturmörkin um Hraungarð og Þingmannaháls í Fossá.

Stjórnarráð Íslands sendi öllum sýslumönnum landsins bréf 29. desember 1919. Þar var þeim tilkynnt að vegna þingsályktunar um rétt ríkisins til vatnsorku í „almenninum“, frá 27. september sama ár, bæri þeim að skila skýrslu um þau svæði í sýslum þeirra sem teldust vera „almenningar“ og um „afréttarlönd“ sem ekki tilheyrðu eða hefðu tilheyrt nokkru lögbýli. Í umsögn hreppstjóra Bólstaðahlíðarhrepps, dags. 18. febrúar 1920, sem hann tók saman af því tilefni, er minnst á Eyvindarstaðaheiði og þess getið að hún hafi áður tilheyrt Eyvindarstöðum. Ekki er hins vegar getið um Hraunin. Í svari skrifstofu Skagafjarðarsýslu, dags. 14. febrúar 1920, við sömu fyrirspurn er því haldið fram að ekki séu aðrir almenningar eða afréttarlönd í sýslunni „af þeim sem um var spurt, en hin svonefndu Nýjabæjaröræfi austan undir Hofsjökli“. Svörin benda ekki til að sveitarfélög í sýslunum hafi talið til réttinda á Hrauninum á þessum tíma eða talið þau til beitalanda sinna.

Í ódagsettu skjali sem ber yfirskriftina „skrá yfir afréttir, eignarheimildir og landamerki í Skagafjarðarsýslu“ og sent var til Tryggva Gunnarssonar lögfræðings í nafni sýslumannsembættisins í Skagafjarðarsýslu og bæjarfógetans á Sauðárkróki árið 1985 segir: „Frá landamerkjum Eyvindarstaðaheiðar að austan og austur að Jökulsá vestari, austustu kvíslar hennar, þar sem Hofsafrétt tekur við, er mikið landssvæði sem ekki er vitað um eignarrétt á. Þetta landsvæði, er í daglegu tali kallað Hraunin, er gróðurlaust með öllu, nema mosar með kvíslum í Jökultungu og vestar nálægt Hofsjökli.“ Síðar segir: „Líklegt má telja að landnámsjarðirnar Mælifell, Írafell og Goðdalir hafi átt þetta land allt til jökuls“.

Hinn 20. febrúar 1989 sendi félagsmálaráðuneytið fyrirspurn til allra sveitarstjórna um afréttarmál. M.a. var spurt um hvort íbúar sveitarfélagsins ættu

upprekstarrétt í einhvern afrétt, hvað hann nefndist og hvar mörk hans lægju. Í svarbréfi Lýtingsstaðahrepps við erindinu, sem dagsett er 6. nóvember 1989, er getið um upprekstrarétt á Eyvindarstaðaheiði og landamerkjabréfið rakið um mörk hennar. Ekkert er minnst á svæðið þar austan við, þ.e. Hraunin. Ekki er heldur minnst á þau í svarbréfi Bólstaðahlíðahrepps við sama erindi dags. 1. nóvember 1989. Ekki barst svar frá Seyluhreppi við erindinu.

Í örnefnaskrá fyrir Eyvindarstaðaheiði eftir Rósmund G. Ingvarsson, dags. 2. sept. 2001, kemur fram að heiðin sé að mestu leyti afgirt. Hafi hún verið girt í áföngum frá árinu 1971, fyrst milli Blöndu og Fossadals og síðan haldið til austurs og árið 1978 hafi girðingin verið komin fram á Brunnabrekkubrún. Síðan segir: „Varð þá nokkurt hlé á framkvæmdum, en næsti áfangi var nokkuð fram á Hraun, austan við Fram-Bugana. Síðasti áfanginn (sem kominn er) var svo frá þeim girðingarenda og fram að Ströngukvísl nokkuð neðan við Sátu.“ Síðan er staðsetningu girðingarinnar lýst nánar og greint frá því að hún fari í suður ofarlega á Haukagilsheiði „og áfram til suðurs fram Hraunin, eigi langt frá landamörkum Eyvindarstaðaheiðar, allt að Ströngukvísl skammt neðan við fjallið Sátu.“

Við skýrslutökur í máli þessu fyrir óbyggðanefnd kom fram í máli Smára Borgarssonar í Goðdölum að smölun á Hrauninum sé kostuð af Upprekstrarfélagi Eyvindarstaðaheiðar. Með tilkomu afréttargirðingarinnar eigi fé þó ekki að komast af Eyvindarstaðaheiði yfir á Hraunin. Það fé sem þangað fari komi því frekar úr heimfjöllum en enginn reki á Hraunin. Vitnið taldi að aldrei hefði verið rekið þangað en alltaf hefði verið þar eitthvert fé, nokkrir tugir á árum áður en færra nú til dags.

Óbyggðanefnd telur að þær heimildir sem raktar hafa verið bendi ekki til þess að Hraunin hafi nokkru sinni verið nýtt að staðaldri sem sumarbeitiland fyrir búfé eða með öðrum hætti. Frásögn ritsins *Göngur og réttir III* um að Stafnsafrétt hafi m.a. náð yfir Svartárbuga og sandana suður af Bugunum, allt fram að Hofsjökli bendir þó til þess að vestasti hluti Hraunanna kunní áður að hafa verið í afréttarnotum. Sú heimild er þó óljós varðandi það hvort og þá að hvaða marki hún tekur til landsvæðis austan marka Eyvindarstaðaheiðar sem fjallað var um hér að framan. Aðrar fyrirliggjandi heimildir styðja ekki að Stafnsafrétt hafi náð yfir Bugana og fram að Hofsjökli, a.m.k. ekki austan marka Eyvindarstaðaheiðar. Að öðru leyti er ekki fram komið að fé hafi nokkru sinni verið rekið á Hraunin eða menn stuðlað að því að það sækti þangað. Í því sambandi má nefna að ekkert er getið um Hraunin í fjallskilareglugerðum fyrir Skagafjarðar- og Húnavatnssýslur. Svo virðist sem það fáa fé sem sótti á Hraunin hafi komið af nærliggjandi landsvæðum einkum meðan ógirt var á milli Eyvindarstaðaheiðar og Hraunanna. Við blasir að afréttargirðingin sem var reist seint á 20. öld, því sem næst á mörkum Eyvindarstaðaheiðar og Hraunanna, var reist í því skyni að stemma stigu við því að fé leitaði af Eyvindarstaðaheiði yfir á Hraunin. Það mælir enn fremur gegn því að ætlun manna hafi verið sú að nýta Hraunin sem

beitiland. Þá er ekkert komið fram sem byggjandi er á um að Hraunin hafi áður tilheyrt Mælifelli, Írafelli eða Goðdölum. Ennfremur bendir sú staðreynd að Hraunin voru ekki meðal þess sem afmarkað var í landamerkjabréfi Eyvindarstaðaheiðar frá 1886 til þess að menn hafi ekki talið þar til réttinda. Loks er til þess að líta að svæðið er lítt gróið eins og fram kemur í gögnum málsins og vettvangsferð óbyggðanefndar leiddi einnig í ljós. Því mæla staðhættir og gróðurfar á Hrauninum gegn því að þau hafi verið nýtanleg til beitar. Gagnaðilar ríkisins hafa ekki fært fram gögn sem styðji að þeir eigi bein eða óbein eignarréttindi á Hrauninum og vandséð er á hvaða forsendum slíkar kröfur til svæðisins gætu byggst. Að öllu þessu virtu telur óbyggðanefnd að á Hrauninum hafi ekki stofnast til beins eða óbeins eignarréttar fyrir nám, löggerninga, hefð eða með öðrum hætti.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að umrætt landsvæði, svo sem það er afmarkað hér á eftir, teljist til þjóðlendu í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Fremri-Hraunlækur fellur í Vestari-Jökulsá. Þaðan er læknum fylgt þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er úr Goðdalakistu fram hábrúnir til fjalla milli Svartárdalanna og Goðdalalands. Frá skurðpunktinum er nefndri línu fylgt til norðurs þar til komið er á móts við Kvíslarupptök. Þaðan er línán dregin í upptök Runukvíslar. Þaðan er Runukvísl fylgt að ármótum hennar og Pollakvíslar við Hrauntungu. Frá ármótunum er Pollakvísl fylgt að upptökum. Þaðan er línán dregin til norðurs í botn Gullreitsgils og Gullreitsgili síðan fylgt til norðurs þar til það beygir til norðausturs. Þaðan er línán dregin til suðvesturs í hæsta punkt Sandhóla. Frá Sandhólum er haldið til norðurs í klettabelti sem er sunnan í Vatnafelli (eins og kröfulína íslenska ríkisins er dregin milli punkta nr. 7 og 8). Þaðan er haldið í upptök Brunnabrekkulækjar og línán dregin þaðan beina stefnu að þeim stað þar sem Aðalsmannsvatnalækur rennur í Svartá. Síðan er Svartá fylgt og svo Vestari-Bugakvísl til upptaka. Frá upptökum Vestari-Bugakvíslar er línán dregin á fjallið Sátu þar sem það er hæst og áfram sömu stefnu að jaðri Hofsjökuls. Þaðan er jökuljaðrinum fylgt til upptaka Vestari-Jökulsár. Loks er Vestari-Jökulsá fylgt að upphafspunkti þar sem Fremri-Hraunlækur fellur í hana.

6.4 Hofsjökull

Hér verður tekin afstaða til eignarréttarlegrar stöðu Hofsjökuls en hann er allur til umfjöllunar í máli þessu, sbr. kafla 2.4 hér að framan. Kröfugerð íslenska ríkisins

felur í sér að umrætt jökulsvæði sé þjóðlenda, sbr. kafla 3.1. Aðrir hafa ekki gert kröfu um eignarréttindi innan jökuljaðars.

Óbyggðanefnd hefur áður komist að þeirri niðurstöðu að um eignarréttarlega stöðu jökulsvæða almennt fari eftir sömu reglum og um önnur landsvæði.¹⁰⁸ Að því er varðar Hofsjökul er ekkert sem bendir til að þar hafi stofnast til beins eignarréttar eða takmarkaðra eignarréttinda fyrir nám, hefð eða með öðrum hætti.¹⁰⁹

Engin eignarlönd liggja að Hofsjökli heldur aðeins þjóðlendur, svo sem skilgreint hefur verið fyrr í úrskurði þessum og í úrskurðarorðum, svo og í úrskurðum nefndarinnar í málum nr. 6/2000, 7/2000, 4/2008 og dómi Hæstaréttar Íslands í máli nr. 47/2004, sbr. úrskurð óbyggðanefndar í máli nr. 4/2000, og telur óbyggðanefnd fullnægjandi að miða einfaldlega og án nánari afmörkunar við jaðar jökulsins eins og hann var við gildistöku laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að Hofsjökull, svo sem hann er afmarkaður hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Jaðri Hofsjökuls er fylgt umhverfis jökulinn. Miðað er við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendulaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

6.5 Um málskostnað

Í samræmi við 2. mgr. 17. gr. laga nr. 58/1998 hefur óbyggðanefnd lagt mat á það hvað telja megi nauðsynlegan kostnað vegna hagsmunagæslu fyrir nefndinni í máli þessu. Við það mat hefur nefndin m.a. litið til þess hvort aðilar, sem svipaðra hagsmuna eigi að gæta, hafi sameinast um aðstoð lögmanns og annarra sérfræðinga, enda rekist hagsmunir ekki á. Við undirbúning úrskurðar um málskostnað fór óbyggðanefnd yfir fjölda kröfulýsinga, greinargerða og umbjóðenda hvers lögmanns, reiknaði tíma við fyrirtökur, aðalmeðferð málsins og ferðalög og lagði mat á efnislegt umfang einstakra ágreiningssvæða og álitamála. Við mat á fjárhæð kostnaðar hefur nefndin enn fremur litið til þess hvað telja megi sanngjarnt og eðlilegt endurgjald fyrir hagsmunagæslu í máli þessu. Tímaskýrslur lögmannna hafa verið skoðaðar með hliðsjón af framangreindu. Í þessu sambandi skal tekið fram að með málskostnaðarákvörðun er komist að tölulegri niðurstöðu um atriði sem eðli máls samkvæmt er ekki að öllu leyti hægt að sundurliða með nákvæmum útreikningsaðferðum. Fjárhæð úrskurðaðs málskostnaðar er niðurstaða af samofnu heildarmati á þessum atriðum.

Í tilefni af áliti umboðsmanns Alþingis frá 13. nóvember 2007 í máli nr. 5073/2007 gaf óbyggðanefnd lögmonnum málsaðila kost á að leggja fram slíka

¹⁰⁸ Sjá umfjöllun um jökla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

¹⁰⁹ Sbr. einnig lokakafla í *Almennum niðurstöðum óbyggðanefndar* (í viðauka).

sundurliðun málskostnaðarreikninga að unnt væri að ákvarða málskostnað til einstakra málsaðila, fremur en sameiginlega. Hafi slík gögn legið fyrir eða borist er úrskurður um málskostnað í kafla 7 hér á eftir ákvarðaður til einstakra málsaðila en ella sameiginlega.

Svo sem rakið er í kafla 2.3 setti fjármálaráðherra fyrir hönd íslenska ríkisins fram þjóðlendukröfur sínar á svæði 7 (suður) í mars 2008. Í ágúst sama ár var hluti þessara krafna dreginn til baka. Í greinargerð og við munnlegan flutning málsins kom fram sú skýring af hálfu ríkisins að uppkvaðning úrskurða óbyggðanefndar á svæði 6 í júní 2008 hafi haft áhrif, sem og kröfulýsingar gagnaðila íslenska ríkisins á svæði 7 (suður) og önnur framkomin gögn. Í október 2008 veitti óbyggðanefnd málsaðilum frest til að gera sátt um greiðslu fyrir hagsmunagæslu vegna þeirra sem af þessari ástæðu ættu ekki lengur aðild að málum. Í maí 2009 barst óbyggðanefnd staðfesting á að umræddir málsaðilar hefðu gert sátt um fullnaðargreiðslu á lögmannskostnaði. Það á þó ekki við um jörðina Ölduhrygg og kemur hún því til umfjöllunar að því er varðar málskostnað.

7 ÚRSKURÐARORÐ¹¹⁰

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Eyvindarstaðaheiði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er í Syðra-Rolluhvammsgreni við Blöndu. Þaðan er línan dregin beint austur, sunnanvert við Rugludalsbungu í svokallaðan syðri Austurdal. Þaðan er línan dregin í Hanskafell þar sem það er hæst. Frá Hanskafelli er haldið í Hlóðarstein sem stendur á Fossadalsbrún að vestan og þaðan beina stefnu í botn Smjörmoksgils. Smjörmoksgili er fylgt að Fossá og Fossá síðan að punkti sem liggur beint vestur af þeim stað þar sem Aðalsmannsvatnalækur rennur úr Aðalsmannslækjarvatni. Þaðan er læknum fylgt þar til hann fellur í Svartá. Síðan er Svartá fylgt og svo Vestari-Bugakvísl til upptaka. Frá upptökum Vestari-Bugakvíslar er línan dregin á fjallið Sátu þar sem það er hæst og áfram sömu stefnu að jaðri Hofsjökuls. Þaðan er jökuljaðrinum fylgt til upptaka Blöndu. Loks er Blöndu fylgt til norðurs að Syðra-Rolluhvammsgreni.

Sama landsvæði er í afréttareign Húnavatnshrepps og Sveitarfélagsins Skagafjarðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hraunin, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Fremri-Hraunlækur fellur í Vestari-Jökulsá. Þaðan er læknum fylgt þar til komið er að skurðpunkti við línu sem dregin er úr Goðdalakistu fram hábrúnir til fjalla milli Svartárdalanna og Goðdalalands. Frá skurðpunktinum er nefndri línu fylgt til norðurs þar til komið er á móts við Kvíslarupptök. Þaðan er línan dregin í upptök Runukvíslar. Þaðan er Runukvísl fylgt að ármótum hennar og Pollakvíslar við Hrauntungu. Frá ármótunum er Pollakvísl fylgt að upptökum. Þaðan er línan dregin til norðurs í botn Gullreitsgils og Gullreitsgili síðan fylgt til norðurs þar til það beygir til norðausturs. Þaðan er línan dregin til suðvesturs í hæsta punkt Sandhóla. Frá Sandhólum er haldið til norðurs í klettabelti sem er sunnan í Vatnafelli (eins og kröfulína íslenska ríkisins er dregin milli punkta nr. 7 og 8). Þaðan er haldið í upptök Brunnabrekkulækjar og línan dregin þaðan beina stefnu að þeim stað þar sem Aðalsmannsvatnalækur rennur í Svartá. Síðan er Svartá fylgt og svo Vestari-Bugakvísl til upptaka. Frá upptökum Vestari-Bugakvíslar er

¹¹⁰ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrirbyggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

línan dregin á fjallið Sátu þar sem það er hæst og áfram sömu stefnu að jaðri Hofsjökuls. Þaðan er jökuljaðrinum fylgt til upptaka Vestari-Jökulsár. Loks er Vestari-Jökulsá fylgt að upphafspunkti þar sem Fremri-Hraunlækur fellur í hana.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hofsjökull, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Jaðri Hofsjökuls er fylgt umhverfis jökulinn. Miðað er við stöðu jökuls eins og hann var við gildistöku þjóðlendlaga 1. júlí 1998, sbr. 22. gr. þjóðll.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málkostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Málflutningsþóknun Gunnars Sólness hrl.: Lífsval ehf., 150.000 kr. vegna Ölduhryggjar.

Málflutningsþóknun Ólafs Björnssonar hrl.: Húnavatnshreppur og Sveitarfélagið Skagafjörður, 750.000 kr. vegna Eyvindarstaðaheiðar.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmanna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Benedikt Bogason

Hulda Árnadóttir